

Ali'siz Alevilik

Faik Bulut

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde 1950 Kars doğumlu; İlkokulu köyünde ve Ortaokulu Kağızman'da Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu. '68 Kuşağı'ndan olup, o dönem gençlik hareketi içinde yer aldı. Siyasi nedenlerle. 1972-1980 arasında Suriye, Filistin, Lübnan ve İsrail'de bulundu. Bu süre içinde Arapça, İngilizce, Fransızca ve İbranice öğrendi. Ortadoğu, Arap-İslam dünyası üzerine incelemeler yaptı.

1980 yılında Türkiye'ye döndü. Gazetecilik mesleğine başladı. Büyük basın dahil çeşitli yayın organlarında Ortadoğu, Kürt ve İslam konularında muhabir ve köşe yazarı olarak çalıştı. Uzmanlık alanını genişleterek çalışmalarını kitaplaştırdı. Anadili Kürtçe dışında Türkçe, Arapça, İngilizce, Fransızca, İbranice ve Farsça biliyor. Gazetecilik mesleğini sürdürüyor. Şimdiye kadar şu eserleri yayımlandı: *Filistin Rüyası* (anı-belgesel), *Filistin İntifada Dersleri*, *Allah Devletinde Demokrasi* (1993 Turan Dursun Araştırma Ödülü), *Devletin Gözüyle Kürt İsyanları* (araştırma), *Türk Basınında Kürtler* (belgesel), *Kürt Dilinin Tarihçesi* (araştırma), *İslamcı Örgütler* (araştırma), *Ordu ve Din* (araştırma), *İslam Komünçüleri* (araştırma), *Şeriat Gölgesinde Cezayir* (araştırma), *Ehmede Xane'nin Kaleminden Kürtlerin Bilinmeyen Dünyası* (1995 Musa Anter Araştırma Ödülü'nde ikincilik), *Dar Üçgende Üç İsyan: Kürdistan'da Etnik Çatışmalar*, *Ali'siz Alevilik, İslam'da Cinsel Büyüler* (araştırma), *Horasan Kimin Yurdu?* (araştırma), *Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik* (araştırma), *Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyeti* (araştırma).

ARKA KAPAK

Ali'siz Alevilik; Türkiye'de aydınlanma ile Şeriatçılık arasındaki fikirsel ve ideolojik mücadelede turnusol kağıdıdır, köşe taşıdır. Aleviliğin ilk kaynaklarını, tarihsel köklerini, dış etkilerini, Arap-İslam, Türk-İslam, İran-İslam dünyasındaki oluşum ve gelişimini irdeliyor.

Alevi fikriyatının "Türklük veya Kürtlük"le özdeşleştirilmesini eleştiriyor. Aleviliği, Türk-İslam sentezi çerçevesinde Sünnileştirmeye çalışan görüşleri teşhir ediyor.

Aleviliğin "İslam dışı" bir inanç, kültür ve yaşam tarzı olduğunu savunuyor. Genelde; Alevilik konusunda yazarların çoğu, bilimsel kafayla değil, inancın baskısı altında fikir üretiyorlar. Atadan dededen kalma menkıbeleri bilimsel veri diye sunuyorlar, Bu tip yazarlar "Kerbela Kompleksinden kurtulabilmiş değiller. Oysa Alevileri Aydınlanmaya götürecek yol "Kerbela İntikamcılığı" değil, şeriatçılığa ve irticanın her türüne açık, bilimsel ve çağdaş tavır almaktan geçer.

Kitap, Alevilerin kafasındaki Hz. Ali imajını zedelemeyen, gerçek Ali ile efsane Ali arasında net bir çizgi ortaya koymaktadır, Bu yüzden, ilk baskısı kısa zamanda tükenen kitap, hala gündemdedir ve Alevilikle ilgili tartışmaların odağında bulunuyor.

***

BİR KİMLİK ARAYIŞI

Öncelikle iki saptamaya yer verelim. İlki Michael Gilsenan'a ait: "Toplumlar, bir tıkanma duygusunun egemen olduğu çarpık ve bozuk toplumsal ve ekonomik ilişkilerin damgasını taşımaya devam ediyorlar. ... Din, yerinden yurdundan ayrılmış kırsal göçmenlerin hayatlarını sıkıca sarıp sarmaladı ... Onları yönetenlere, büyük işletmelere, yabancı sermayeye ve bankaların gücüne yönelik bir tür popülist muhalefetin kolayca dini bir biçime büründüğünü söyleyebiliriz."

İkinci saptama Arap araştırmacısı Nazih Ayyubi (Nezih Eyyübi)'nin: "Pek çok Arap toplumunda (bu arada Türkiye gibi Ortadoğulu ve halkı Müslüman olan ülkelerde -FB) sınıf oluşumunun akışkanlık göstermesi kültürel ve ideolojik etkenleri sadece karmaşık ve çok boyutlu değil, aynı zamanda, gerek çelişkileri uzlaştırma gerekse toplumsal ittifakları yeniden yapılandırma bakımından olağanüstü önemli hale getirir.

Sınıf oluşumundaki bu akışkanlık, orta tabakanın oransal büyüklüğü ile birleşince, sınıf bilinci ve sınıf kimliği perspektiflerinin bulanıklaşmasına yol açar.

Devlet, despot iktidarla, ... topyekün birleşen bir kişisel çıkar aracı haline getirilirken ... ve toplumu dünya kapitalist sistemiyle kaynaştıracak yeni düzenlere açan bağımlı süreci gerçekleştirirken; 'Bu koşullarda, yapısal olarak tükenmiş sivil toplumun, kendisini devletten ayrı olarak, ideoloji, efsane (mit) ve kültür aracılığıyla yeniden üretmeye çalışması şaşırtıcı değildir.'

Ne var ki, devletin çizgiyi aşmasına gösterilen tepki birdenbire olmadı. ... Ulusal devletin, kalkınma yolunda gerilemekte olduğu ve dış baskıya direnişin zayıfladığı görüldüğünde ... selefî ve fundamentalist ... eğilimler güç kazanmaya başladılar. 1940'lardan 1960'lara kadar, ulusal kurtuluş, milliyetçilik ve modernleşme davalarının savunmasını ve öncülüğünü yapan orta sınıflar, bugün kendi geleneksel ve asli (mezhepsel olanı da kapsayan) köşelerine çekilen sınıflardır. Ve süreç karşılıklı olarak güç kazandırıyor: Mezhep bağlılıkları güçlendikçe, buna karşılık bir dinci ideoloji de güç kazanıyor.

Türkiye gibi geç ve çarpık kapitalistleşen ülkelerde birçok sorun vardır. Ulus-devlet olma yolunda yani "birleşik, kaynaşmış, sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum" yaratma yolunda ilerlerken, yönetim milli kalkınma projeleri sunar. Bu, aynı zamanda geniş köylü yığınları, emekçiler ve orta tabaka açısından bir kurtuluş umudu anlamını taşır. Tam da bu dönemde, "millet olma, mesela Türk olma" gibi üst kimlikler devreye girer. Alevi-Sünni, Müslüman-Hıristiyan ayrımı geri plana itilir. Çünkü bu tür alt kimlikler, toplumsal gelişmenin ve kalkınmanın önünde engeldir. Ayrıca büyümek ve kazanmak isteyen genç milli burjuvazi, bu ayrımların, kendi gelişmesi önünde engel olduğunu kabullenir. Dolayısıyla "milli birlik ve beraberlik" içinde, Batılı ülkeler ve çağdaş uygarlık seviyesine yetişme hedefini yakalamak için kolları sıvar.

Ancak, ulus-devlet olma sürecinde, Türkiye dahil, bu ülkelerin geçmişten kalan yaraları, dertleri ve problemleri vardır. Sözgelimi Osmanlı'dan miras alınan Alevi-Sünni çatışması, millet sistemini, yani dinsel ve etnik topluluklara göre grupların varlığını kabul eden Osmanlı politikası, eski devlet yönetimine yön veren Şeriatın egemen olması ilkesi vs.

Milli Kalkınma hedefiyle kitleleri ayağa kaldırıp, onlara toplumsal/sınıfsal bilinç verip, ulusal bütünlük içinde eritmeyi, üst kimlik çatısı altında toplamayı düşünen modern ulus-devlet, açıkladığı hedeflere ulaşamayınca, vahim sonuçlar ortaya çıkar: Toplumsal bütünlük dağılır, sınıfsal ve toplumsal kimliklerin yerini Alevi-Sünni gibi alt kimlikler alır. Ortaçağ kalıntısı ideoloji ve siyasetler (İslamcılık, kökten dincilik, Şeriatçılık) devreye girer, ulus-devletin karşısında dinci muhalefeti yükseltir. Dini kaynaklı muhalefet, sadece modern ulus-devlete karşı değil, "düşman saydığı" diğer mezhep ve dini cemaatlere (Türkiye'de Ermeni, Rum, Süryani gibi Hıristiyan azınlıklar, Yezidiler, Aleviler vs.) karşı da kışkırtıcı söylem ve davranışlarda bulunur (Sivas ve K.Maraş'ta olduğu gibi).

Devlet ekonomisinin yerini dışa bağımlılık alınca, bu kez toplumdaki ekonomik dengeler değişir. ... Bundan pay alamayanları ve ülke ekonomisinden geçinen küçük tüccar, sanayici ve esnafı, yani geniş orta tabakayı tamamen felce uğratar. Bu nedenle orta tabaka ile çarpık sanayileşme/kentleşme sonucu metropollerin varoşlarını dolduran eski köylü yeni kentliler; anılan orta tabaka, tüccar ve esnafa ittifak halinde devletin yanında değil, onun karşısındaki muhalefette yer alırlar.

Demokratik sistemi yok etmeye çalışan dikta rejimleri, sivil kurum ve kuruluşların gelişmesine izin vermeyince, bu kez ekonomik-toplumsal-siyasal baskıdan bunalan yoksullar (Türkiye'deki varoşlar, Aleviler, Kürtler vs), artık üst kimlikle (yani Türk kimliğiyle) kendilerini ifade etmekten kaçınırlar; eskiden beri nasıl adlandırılıyorlarsa, o kimliklerine dönerek toplumsal/siyasal muhalefetteki yerlerini almaya çalışırlar.

Ulus-devletin bir çıkmazı da şudur; ulus demek, ister istemez milli bencillik anlamına gelir. Yani başka etnik toplulukları veya ulusları rakip/düşman görmeye, zamana ve zemine bağlı olarak ayrıca o etnik kümenin kendisi için tehlikeli olup olmadığına bakarak söz konusu etnik topluluğu veya halkı baskı altında tutmaya veya inkar etmeye yönelik politikalar güder. Nitekim Sünni egemen devlet, yıllarca Alevileri, Türkçü zihniyet ise Kürtleri rakip görme noktasından hareketle, her iki kesimi de ezmeye yöneldi. Bu da ister istemez, milli kalkınma projelerinin ekonomik/üretim temelinde başarısızlığına, topluluktan toplum yaratma yönündeki toplumsal projesinin iflasına yol açtı.

Kürt isyanları sırasında Alevilerin Kürtlere karşı kullanılması, Kürt Alevilerle Sünni Kürtlerin çatıştırılması; ardından Kürt Alevi (Koçgiri, Dersim vs) ayaklanmalarında Sünniliğin yeniden ön plana çıkarılması; ... Sivas, Maraş, Malatya, Erzincan ve Çorum gibi yerlerde Alevi katliamlarının yaşanması ve bunun hesabının sorulmaması; 12 Eylül süresince Alevilerin siyasi açıdan baskı altında tutulması, Alevi köylerine zor yoluyla cami yapılması; Dersim gibi bölgelerdeki Alevi çocuklarının generaller tarafından alınıp Sünni tarikat merkezlerine zorla gönderilmesi, mecburi din derslerinin konularak Alevi kitlesinin duygularının incitilmesi; ... Mart 1994'te Gazi mahallesinde Alevi kitlesine yönelik baskı ve katliam... bir üst kimlik olarak sosyalizmin umut olmaktan çıkıp, genel anlamda dinsel referans noktalarının gündeme gelmesi; tüm bunlar, Alevilerin bel bağladıkları Atatürkçülerden ve devletten soğuyarak, geleneksel alt kimlikleri olan Alevilik çerçevesinde örgütlenmelerine yol açtı. Buradaki "öze dönüş", adeta Kürtlerin ve İslamcılarının "öze dönüşü"nü bir başka türevidir.

Sosyolog ... Ferdinand Tönnies (1885-1936) tarafından önerilen anlamıyla 'topluluk' kavramından yararlanılabilir. ... Topluluk geleneksel, toplum kavramı ise çağdaş (modern) toplumlarda ağır

basan yapıdır. Topluluk 'doğal irade' denilen şeye dayanır, toplum 'ussal irade' denilen şeye. Bir yanda; doğal, yüz yüze, kendiliğinden ilişkilerin oluşturduğu topluluklar vardır. ... (Fethullah Gülen cemaatinin, camide, yemekte, zikirde bir araya gelmesindeki gibi-FB). Öte yanda; gerisinde bir hesap, bir çıkar yatan düşüncelerin uzlaşmasından kurulmuş, yapay ilişkilerden oluşan toplum. (Türkiye etnik mozaiğinin sadece Türk milliyetçiliği veya Türk toplumu potasında eritmeye, Alevilerin Sünnileştirilmesi temelinde yaratılmaya çalışılan Türk-İslam toplumu gibi - FB).

Topluluk, 'gerçek ve organik yaşamın' gereksinimlerini karşılar. (Karacaahmet'teki cem evi ve şevi ya da Fethullah Gülen'in özel okulları, dersaneleri, hastaneleri, öğrenci yurtları ve bekar evleri gibi - FB). Toplum ise, ' yapay ve mekanik' dediği tasarımların buyruğundadır. ... Doğal iradeye dayanan davranışlar, üç tür topluluk yaratır. Bunlar: kan bağı (Türklük, Kürtlük gibi - FB), komşuluk (yer bağı, yani Erzincanlı, Sivaslı, Elbistanlı Alevi olmak veya Doğulu olmak gibi - FB) ve ruhsal değerler (inanç bağı yani Sünni, Alevi veya Yezidi olmak gibi - FB).

Topluluk ve toplum biçimindeki ikili yapı, sınıflı toplumlarda aynı anda, birlikte ve iç içe bulunabilir. ... Tarihsel durumlara göre, ikisinden biri ağır basabilir.

Ulus yani millet, gerçek değil düşsel bir topluluktur. Bu yüzden yapay bir yönü vardır. Türk milletini, Arap milletini veya Acem milletini "birlik ve bütünlük içinde" yaşatmak, bu temelde bir toplum oluşturmak bu açıdan imkansız denecek kadar zordur.

Gerek dinsel topluluklar, gerekse etnik kümeler, bir topluma oranla hayatın içinde yüz yüze ve doğrudan temas halindedirler. Ayrıca organik bağlarla (akrabalık, komşuluk ve ruhsal değerler) birbirlerine bağlıdırlar. Birbirleriyle dayanışmaları, birbirlerinden etkilenmeleri, kendi lehlerine gelişim sağlamaları, karar almaları, dışa açılmaları veya içe kapanmaları, küçük çaplı projeler geliştirmeleri daha kolaydır.

Önce bir toplumu yaratmak ve sonra onu baştan başa örgütlemek hayli zordur veya imkansız denecek bir çabadır. Oysa İslamcıların, Alevilerin, Kürtlerin örgütlenme alanları daha gerçekçi ve daha dar olduğu için, bunu gerçekleştirmek, daha kolay ve daha kısa sürelidir.

Tarihsel bir süreçte, toplum ile toplulukların iç içe geçmişliği bir gerçeklik olsa bile, toplum-topluluk çatışması ve birinin diğerine galip gelmesi muhtemeldir. Eğer toplum, toplulukları yenerek örgütlenmesini tamamlamışsa, hiç bir gerçek topluluğun varlığından artık söz edilemez. Çünkü hepsinin içine az çok, egemen (çıkarıcı, karşılıkçı, sahiplenici) toplum ilişkileri sızmıştır. Aile, bu değerlendirmenin dışında değildir. Buna karşılık, dindar toplulukları gibi gruplar, toplumsal örgütlenme modelinden de esinlenerek, varlığını toplum içinde sürdürmeye çalışabilir.

Cemaatler, topluluk örgütlenmesidir. Ortaçağın değerlerinden güç alır. Buna karşılık dernekler, çağdaş toplum örgütlenmesidir; değerlerini geçmişten alarak geleceğe taşır.

Dinler ve inançlar (bu arada Alevi inancı da), sosyolojik gücünü, toplum içinde topluluk kurma düşü, toplum içinde topluluk örgütlenme denen şeyden almaktadır. Benedict Anderson, bunu "düşsel ilişki" kavramıyla açıklıyor. Üç boyutu vardır. Bir; düş sel bir geçmiş kurmak. İki; düşsel geçmişin değerlerine göre düşsel gelecek belirlemek. Üç; gelecekte ulaşılması gereken düşü oluşturmak ve bu yolda eylem (çaba) göstermek.

Bu noktadan yaklaşırsak, din, sosyolojik gücünü topluluk örgütlenmesinden; psikolojik gücünü, düşsel topluluğu kururken hem umutlara hem korkulara gönderme yapmasından; ekonomik gücünü, tarihteki teokrasi ve dinsel feodalizmden almaktadır.

Günümüz ekonomik ve toplumsal koşulları içinde, insanlar hem kendilerine hem de sisteme yabancılaşmış durumdadırlar. Gelecekleri ve kaderleri kendi ellerinde değildir. Bu nedenle, çaresiz kalan insanlar, yanılsamalı bir biçimde, bir kurtuluş yolu olarak, giderek daha fazla dine- imana, mezhebe, alt kimliğe, toplum içinde cemaat ve tarikatlarla sarılmaktadır. Ekonomik açıdan, bu küçük dayanışma toplulukları içinde, insanlar kendine geçici olsa da bir sığınma kapısı bulabilmektedir. Buna karşılık insanların kendi özgürlükleri, kişilikleri silikleşiyor, yitip gidiyor, yerini boyun eğme, bir üst (ekonomik-siyasal-toplumsal-kültürel) yapıya itaat alıyor. Kişinin direnme gücü kırılıyor. Özgürlük ruhunun yerini kölelik ruhu alıyor. ... Düzenin ve düzenle barışık Alevi yapıların (Cem Vakfı gibi) izin verdiği, yönlendirdiği ve belirlediği kadar düşünebiliyorlar, daha fazlasına akılları ermiyor bir türlü. Ve büyük bir yanılsamayla, kişisel tatmin için verilen Alevi kimliği sayesinde düzene/topluma/sisteme, zorbalığa ve tüm haksızlıklara karşı başkaldırı içinde olduklarını sanmalarına rağmen, gerçekte özgürlükleri ve hareket alanları son derece kısıtlanıyor. Sistemin çizdiği daire içinde at oynatmaktan başka bir şey değildir olay. Deyim yerindeyse; bir zorbaya karşı mücadele verirsen bile, kaderlerini elinde tutan bir başka zorbanın kanatları altına sığınmışlardır.

Benzer şey, kapitalizme kızan kesimlerin daha geri düzlemdeki İslamcı parti ve tarikatlarla sığınması olayında; yine sömürüye kızan, varoştaki kitlelerin Adil Düzen adıyla sunulan daha feodal bir sömürü sistemine oy vermeleri ya da evi barkı yakılıp yıkılan Kürtlerin, bir kurtuluş umudu olarak İslama ve dolayısıyla tarikatlarla RP'ye yönelmeleri olgusunda yaşanabiliyor.

Postmodernizm denilen yeni kapitalist görüşün en önemli özelliği şudur: "Zamanımızda her şey kültürel hale gelmiştir; herkes kendi kültür dünyasında yaşamakta ve öz (kişisel) hayatını belirlemekte haklıdır," Post modernitedeki bu kültürel hegemonya, toplumsal çatışmaları göz ardı eder, kültür savaşlarını ön plana çıkarır. Bu "kültür savaşları," özellikle kentlerde yarattığı hayat stiline bir (tezahürü olarak, özneyi (yani bireyi) ademi merkezi kılmakta, kültür dünyasını düzensiz, çoğul kök gövde şeklinde büyüyen bir yönsüzlüğe sevk etmektedir. Bu da ister istemez, farklılaşma ve parçalanmaya, dolayısıyla iktidarın bölünmüşlüğüne götürür".

"Oysa modernite, yani tek bir toplum yaratmaya dayalı proje; ilk olarak toplumsal dünyanın akledilebilir (*intelligibility*) mahiyette olduğunu; ikinci olarak da, aynı dünyanın biçimlendirilip, yönetilebileceği iddiasındaydı. Yani modernlik, merkezleştirilmiş bir toplumsal yaşamın yerini alan, akılcılık ve öznelleştirme gibi iki kutuplu bir görüşün bu iki unsuru arasındaki tamamlayıcılık ve karşıtlık ilişkilerinin yürütülmesiyle tanımlanır." (Ali Yaşar Sarıbay)

Özcesi, modernitede; merkezizetçilik, tekçilik/teklik, akılcılaşıma ve öznelcilik, büyük projeler, büyük dünyalar, kolektiflik, toplumsallık vardır. Buna karşılık post modernitede merkezkaçlık, bireycilik, kültürel hegemonya gereği çatışma, parçalanma, farklılaşma, atomlara bölünme ve küçük dünyalarda kaybolma vardır. Alt kimlikler söz konusudur.

Toplum içinde topluluklar (cemaatler, tarikatlar, mezhep toplulukları vs) yaratma girişimi sanki sivil toplum projesiymiş, gerçek demokrasiymiş gibi algılandı; "toplumsal barış, toplumsal uzlaşma" adına gerçekten bölünmüşlük yaratıldı.

Ama kapitalist dünyanın yarattığı modernlik, bireyi toplumu yabancılaştırıp köle kılmanın yanı sıra, kendi içinde önemli hatalar yaptı. Çevreyi kirletti, ozon tabakasını deldi, insanı insan olmaktan çıkardı, kişiyi toplumdan ve kendi dünyasından kopardı, toplumsal yanını törpüleyip bireyselleştirdi, bir ruhsal ve kültürel varlık olarak yapılandırdı sadece. İnsanlar sosyalizm, devrim, sınıf mücadelesi, insanlığın kurtuluşu, materyalizm adına, modern kapitalist dünyada küçümsenemeyecek başkaldırı örnekleri sergilediler. Fakat iş geldi, bir yerde tıkanı. Özellikle Sovyetik yapı ile Doğu Avrupa'daki sahte sosyalist sistemler çökünce, insanoğlunun o güzelim ütopyaları da tuzla buz oluverdi.

Kapitalistler, kendi aksaklık ve kusurlarını örtebilmek, bu arada çöken sosyalizm-komünizm ütopyalarının yerine daha iyi sosyalizm-komünizm türünden sloganların önüne set çekebilmek amacıyla; 1960'larda, başta Fransa olmak üzere "postmodernizm" denen bir akım başlattılar. Buna göre, modern dünyanın ötesinde; onun üzerinde kurulabilecek bir dünya söz konusuydu. Postmodern de bu anlama geliyor zaten.

ALEVİ KİMLİK ARAYIŞINDAN KİMLİK KAYMASINA

Alevi yazarlardan Baki Öz, "Alevilik Nedir?" adlı eserinde, şimdiye kadar Alevilik hakkındaki tanımları derlemiştir. Farklı, birbiriyle çelişen ve taban tabana zıt, tam tamına 32 tanım sıralanıyor kitapta. "Alevilik, İslam içidir; hayır, İslam dışıdır veya bağımsız bir inançtır" diyenler var; "Alevilik tarikat değil, mezheptir hayır, sadece kültür ve yaşam biçimidir" diyenler de. Aleviliği, Şiilik' in zıt kolu gibi gösterenler olduğu gibi, "gerçek Aleviliğin Şiilik olduğunu" iddia edenler de bulunmaktadır. "Alevilik, gerçek İslam'dır; o, Allah-Muhammed-Ali üçlüsünün sentezidir" diyenler olduğu gibi: "Hayır, Alevilik öz be öz Türklüktür. Araplarla ilgisi yoktur: o Orta Asya kaynaklıdır" diyenler de var.

Alevi yazarlardan Lütfi Kaleli, ... "Son beş yıldır Alevi-Bektaşî örgütlülüğünde yer aldım. Birçok ülke, il ve köy gezdim; konuştum, dinledim, araştırdım, yazdım ... Esef duyarak söyleyeyim ki, ne denli Alevi varsa, o denli Alevilik tanımına rastladım. Toparlanmak adına, ne denli çok örgütlendikse, o denli çok ayrılmaya tanık oldum ... Görülen bu hata ve eksikliklerin, örgütlenme geleneğimizin olmayışından kaynaklandığı görüşümdedir ... "

F. Engels'in, "Almanya' da Köylü Savaşları" adlı incelemesinde yaptığı şu doğru saptamadan haberdar olmalıdır: "Her çağda dinsel kavgalar, aynı zamanda yürümekte olan sınıf kavgalarının yansımasından başka bir şey değildir."

EHL-İ BEYT NEDİR? KİMLERİ KAPSAR?

Ehl-i Beyt kavramının bir tanımına bakalım: "Peygamber Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'in ev halkı. Arapça beyt sözcüğü ev demektir. Bu deyim, Kuran'ın Hud suresinde (7. ayet) Peygamber Hz. İbrahim'in ve Ahzab suresinde (33. ayet) Peygamber Hz. Muhammed'in ev halkı için kullanılmıştır. Peygamber Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma, Hz. Fatıma'nın kocası ve Peygamberin amcasının oğlu Hz. Ali ve bunlardan doğan çocuklar 'Ehl-i Beyt' deyimleriyle dile getirilirler. Gerçekte bu deyim, Kuran'da Peygamberin karılarını ve öteki çocuklarını da kapsayarak bütün ev halkı için kullanılmıştır. Şiiler, Peygamberin torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelen dokuz imamı da Ehl-i Beyt'ten sayarlar.

Pençe-i Ali Aba ise, peygamberin abası altına alınan beş kişiden yani, Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşmaktadır.

Ehl-i Şia, Şiilik mezhebini benimseyenler; Ehl-i Küffar, gayri müslimler; Ehl-i Salib, Hıristiyanlar ve nihayet Ehl-i Sünnet de Sünni mezhepteki tüm Müslümanlar için kullanılır olmuştur.

Sırf bir çadır veya çardak altında yaşayanları kapsayacak anlamda kullansak bile, Ehl-i Beyt veya Al-i Resul, sadece Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'le sınırlı değildir.

Bu geniş yorumu yapanlar, "Beyt" sözcüğünü aynı zamanda soy/aile/neseb anlamında da kullanıyorlar. Nitekim, Abbasoğulları çok sonraları bu "Ehl-i Beyt" kavramını siyasete dökerek, hem Emevileri devirip büyük bir imparatorluk kurdular, hem de Şiilerle diğer Batıni muhalefeti kanla ateşle susturma yoluna gittiler. Bu arada Ali soyundan gelenleri de tasfiye ettiler.

Muhammed'in çok sevdiği eşi Hatice; Fatıma, Zeyneb, Ümm-i Gülsüm, Rukiyye, Kasım ve Tahir adlı çocukları doğurmuştu. Her iki erkek vefat etmiş; iki kızdan Rukiyye ve Ümm-i Gülsüm, önceleri amcazadeleri Ebu Leheb'in iki oğlu olan Utbe ve Uteybe ile evlendirilmişler, fakat İslam'ın ilk dönemindeki siyasi/ideolojik kavga nedeniyle, yeminli İslam düşmanı aristokrat Ebu Leheb'in iki oğlu da, Peygambere inat, iki kızını da boşamışlardı. Bunun üzerine Osman Bin Avfan (Halife Osman); boşananlardan Rukiyye'yi ilk eş olarak aldı. Çok geçmeden Rukiyye ölünce, Osman, yeniden damat olabilmek için Peygamberden, daha önce boşanan ikinci kızını, Ümmi Gülsüm'ü istedi ve evlendi.

Arap toplumunda, her insana, belirgin bir özelliğine veya başından geçmiş bir olaya veya gerçekleştirdiği iyi/kötü işe göre bir şeref payesi, bir unvan veriliyor; bir lakap ya da kulp takılabiliyordu.

Eshab (Peygamberin dava arkadaşları, O'nu dünya gözüyle görenler, siyasi olarak danışmanları vs).

Şiiler ise, "Ehl-i Beyt" kavramından şunu anlarlar: On iki ' imam ve anneleri Fatıma-ı Zehra ile sınırlıdır." Onlara göre bu imamların hepsi "İsmet" sıfatını almış olup, "masum"dur. "Yani günahattan arınmış; günaha karşı bağımsızlık ve dokunulmazlık kazanmışlardır. Şiilikte, İmama ve masumiyetine inanmak, imanın şartlarından. İmamet, Hz. Hüseyin' in soyundan olanlara münhasırdır. Alevilik ise, 12 imamı kabul eder, ama masum olup olmadıkları meselesine vurgu yapmaz. Ayrıca Alevi kesimi, Hasan ile Hüseyin arasında sesli bir tercih yapmadığı halde, zımnen Hasan'ı görmezlikten gelip, Hüseyin'i, abisine tercih eder. Buradaki Ehl-i Beyt kavramı, Hasan'ın dışlanmasıyla, daha da daraltılmış olmak tadır.

Ali ile Fatıma'nın evliliğinden Hasan ile Hüseyin'in dışında, Muhsin adında üçüncü bir oğlu daha olmuş; bir rivayete göre horozun didiklemesi sonucu ölmüştür.

Hz. Hasan'ın, Medine aristokrasısından olduğu, birçok ailenin kendisine kız vermek için yarıştığı; onun da, aslında kızlarla aşk temelinde arkadaşlık etmek istediği bilinir. O kadar ki, bu olay, Hasan'ın eşinin kıskançlığına neden olmuştur. Muaviye'nin de bu kıskançlıktan yararlanarak,

Hasan'ı, eşi aracılığıyla zehirlediği çokça rivayet edilir. Kaldı ki fazlaca müsrif olan Hasan, parasız kaldığında, Muaviye'nin atının peşinden koşarak maddi yardım isteyebilmiş.

Fatıma'nın ölümünden sonra Ali, birçok kadın almıştır. Sırasıyla:

... Abbas, Cafer, Abdullah ve Osman adıyla dört çocuk doğurmuş; dördü de Kerbela olayında öldürülmüştür. Gerçek adı Umame olan bu kadın, Fatıma'nın bacısı Zeyneb'in kızıdır.

Leyla Bint-ü Mesud: Kuma olarak alınan bu hanımdan da iki oğlu olmuş; her ikisi de Kerbela kuşatmasında susuzluktan can vermiştir.

Hz. Ebubekir' in ölümüyle dul kalan Esmâ'yı, Ali nikahına almış, ondan da Yahya ve Muhammed Asgar (Küçük Muhammed) adlı iki oğlan olmuştur.

Emevi yönetimiyle özdeşleşen İslam zorbalığına karşı, yoksullar ve ezilen halklar hareketinin başkaldırısı haline gelecek olan Muhtar-ül Sakkafi isyanı, Fatıma'dan olmayan Ali'nin bu oğlunun adı kullanılarak örgütlenmeye çalışılmış; kişiliği ve adı etrafında çeşitli efsaneler söylenip, yazılmıştır. Aleviliğin bir çeşit habercisi ve ön hazırlığı olan bu başkaldırının Fatıma'dan gelmeyen Ali soy zincirine dayandırılarak gerçekleşmesi bile, Alevilik olayının Ali-Fatıma-Hasan-Hüseyin dörtlüsüyle pek fazla ilintili olmadığını, olamayacağını; meselenin ezilenlerin/mazlumların, zalimlere karşı başkaldırısı olduğunu, Ehl-i Beyt denen kavramın da burada siyasi bir gerekçe olarak kullanıldığını gösterir.

Özetle, Fatıma öldükten sonra Ali yedi kez evlenmiş; bu hanımlardan ve diğer kadınlardan (cariyelerden) toplam 14 oğlu, 17 kızı olmuştur.

Mısır'daki Abbasi halifeleri zamanından beri Hasan soyundan olanlar beyaz sarık takıp Şerif, Hüseyin üzerinden soy sürenler ise yeşil sarık takıp Seyyid adıyla anılırlar. ... Çok sonradan, Sultan Abdülmecid zamanındaki mason Reşit Paşa, seyyidlik/şeriflik unvanları dağıtıp sicile geçen bu tür mahkemeleri ortadan kaldırdı.

Bizzat Kerbela katliamı, Ehl-i Beyt kavramının geniş olduğunun, dört kişiyle sınırlı kalmadığının pratik bir kanıtıdır. Meseleyi çok iyi tahlil eden o dönemin nesep işlerini bizden çok daha iyi bilen Yezid bin Muaviye ve yandaşları, Ehl-i Beyt kavramını Hasan ve Hüseyin'le kısıtlamış olsaydılar, Kerbela sırasında Ali'nin, Fatıma'dan olmayan çocuklarını kılıçtan geçirmezdiler. Oysa Hz. Hüseyin'in üvey kardeş ve bacıları da katliamdan nasibini aldılar Kerbela'da.

ALİ'NİN "YOKSULLUĞU VE EŞİTLİKÇİLİĞİ" DOĞRU MU?

Dört Halife devrinden Emevilere kadar Arap ile İslam iç içedir. Araplık, İslamlıktan ayrı bir kavram ve pratik değildir.

Tarihçilere göre, Ömer zamanında İslam'daki sınıfsal farklılıklar artmıştır. Genelde zenginlerle Kureyş aristokrasisi lehine düzenlemeler yapılarak; ticaret ve toprak ağalığı temelinde sınıfsal ayırım meşrulaştırılmıştır. Hatta toprak-rant temelinde (özellikle Sevad denilen Irak'ın verimli topraklarıyla İran'ın eski Sasani derebeyi arazilerinde kölelerin çalıştırılması sonucunda) köylü kitlelerin sömürülme olayının üst düzeye çıktığını belirleyenler de vardır.

Ali, o kadar yoksuldu ki; Fatıma ile evleneceği sırada Mihr (başlık) parası veremez. Zırhını Osman'a satar, aldığı 480 dirhemden bir miktarını başlık parası olarak öder; diğeriyle de düğün masraflarını karşılar.

Ali, İslam kurallarının ve feodal ortamın izin verdiği oranda adaletli gözükmeye çabalamıştır. Fakat, sınıfları kutsayanlardan biri de Ali'dir. İslam çerçevesinde "ıslahatçı" ve "reformcu"dur. Ancak bu reformlar, İslam sistemi içinde dahi gerçekleştirilebilmiş değildir. Ömer ve özellikle Osman zamanında toplumsal/sınıfsal çelişkiler artık kabına sığmıyordu. Zengin/yoksul ayrımı had safhaya varmıştı. ... Kırsal kesimden göçen bedeviler, köylüler, köleler Medine ve Mekke gibi ticaret merkezlerinin varoşlarına sığınmışlardı. Boyunduruk altına alınmış halklar ve yoksul kitleler, din-iman adına susturulamıyordu. Hele Osman döneminde, yönetim iyice dünyevileştirilmişti. Yani çıplak sömürü devredeydi ve sömürü için dini/ilahi kılıf kullanılması bile gerekmiyordu. O devirde yakınlarının mensup olduğu Emeviler, "memuriyetleri bir nevi yemlik edindiler. Servet ve refahın artması, Osman aleyhine kopan fitne ve fesadın (huzursuzluk ve başkaldırının) önemli bir nedenidir.

Medine'de Osman'ın, Şam 'da Muaviye'nin başını çektiği Umeyyegoğulları aristokrasisi ile Peygamberin ölümünden sonra bir daha iktidar nimetlerinden yararlanamayan ve ekonomik durumları giderek bozulan Ali' nin başında bulunduğu Haşimoğulları aristokrasisi arasında bir iktidar ve paylaşım savaşı söz konusudur.

"eşitlikçi kabile düzenine dönmek isteyen Hariciler" ile Basra bölgesinde ezilen zenci ayaklanmalarını bastıran da Ali'den başkası değildir.

ALEVİLİKTE HOŞGÖRÜNÜN SINIRI

Hemen tüm dinler, mezhepler veya siyasi akımlar, zayıf oldukları dönemlerde yani güç ve kuvvetlenmeye ihtiyaç duydukları, müttefikler aradıkları aşamalarda; "sevgi, muhabbet, insanlık, kurtuluş, barışçıl evren" söylemine sarılırlar.

Propagandası yapılan akım eğer güç toplayıp iktidar olmuşsa, eski dost ve müttefiklerine artık ihtiyacı yoktur. Baskı ve zulmü önlemek üzere kurulan mekanizmanın kendisi, bir zulüm makinesi olmuştur artık. Halkla ilişkileri, tahakküm ilişkileridir. Kendini en haklı ve en yanılmaz gördüğünden, muhalif olanların bir şekilde tasfiye edilmesini, onlara karşı şiddet kullanılmasını meşru görür. Nitekim iktidar aracı olan veya bizzat iktidarı alan Zerdüştlük, Musevilik, Hıristiyanlık veya İslamiyet gibi dinlerin tarihlerine bakınız, adeta kanla ve ateşle yazılmıştır.

" ... (Eskiden çoğunluğu Sünni olan) İran halkına Şiiliğin kabul ettirilmesi, kaynakların tetkikinden anlaşıldığı üzere, büyük oranda zor kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Şah İsmail, 24 yıllık saltanatı boyunca kan dökücülüğü ve merhametsizliği ile tanınmıştır. Tebriz'i aldıktan sonra ezan şeklini değiştirmiş, Sünni alimlerden ilk üç halifeye lanet etmeleri istenmiş, bunlardan direnenleri öldürtmüştür. Sünni ulema ile evliyanın türbeleri yıkılmış, hatta kabirlerinden kemikleri çıkartılıp yakılmıştır. Sünni alimlerin kitapları da yakılmıştır. Bölgedeki Sünni tarikatlar, özellikle Nakşibendiyye baskı ve zulümden de öte, imha edilmiştir." (Reşad Öngören)

Kent Aleviliği diyebileceğimiz Bektaşilik, Balım Sultan eliyle Osmanlı'nın hizmetine girmiş; bir iddiaya göre köken olarak Sırp olan Balım Sultan, 1051 yılında II. Beyazid tarafından Dimetoka'daki dergahtan alınıp resmen Bektaşî teşkilatı başına getirilmişti. Militarist Yeniçerilik; bu dergahın söylemlerinden güç alarak başka halkları kılıçtan geçirip memleketlerini sömürgeleştirdi. Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden Abdal Musa, Osmanlı padişahı Orhan Gazinin fetihlerine katılmıştı. Osmanlı militarizminin belkemiği Yeniçeri ordusuna "Hacı Bektaş Evladı" deniliyordu. Yeniçeri ordusu devşirmelerinin Türkleştirilmesinde, Bektaşî gülbanklarının etkisi büyüktür. İttihat Terakki'nin girdiği Birinci Dünya Savaşı sırasında Hacı Bektaş Veli dergahı postnişini Cemaleddin Çelebi Efendi, "Mücahit Alayları" kurmakla görevlendirilip Kürt Alevilerinin yoğun olarak yaşadığı Erzincan-Dersim hattında dolaştırıldı.

Alevilerin sağ kanadı diyebileceğimiz Cem dergisi ve ona yakın düşünenlerin oluşturduğu birinci çizginin görüşü şöyleydi: "Öncelikle Alevi meselesini tartışalım. Tüm Aleviler bir olalım. Alevi meselesini çözersek, Türkiye sorunlarının çözümüne katkıda bulunmuş oluruz. Demokrasi ve benzeri sorunlar bizler açısından ikincildir." Bu çizgi, aynı zamanda devletle barışık yaşamayı, Hz. Ali kanalıyla Alevi-Sünni yakınlaşmasını; İslam dairesi içinde bütünleşmeyi öngörüyor. İkinci çizgi, Pir Sultan Abdal Dernekleri (PSAD) ve aynı adla çıkan dergi ekseninde kümelenmiş "sol kanat"ta simgeleşiyordu. PSAD yandaşları; "Alevilik, Türkiye'nin öncelikler listesinde olmamalıdır. Alevilik diye öncelikli bir meselemiz yoktur. Alevilik Türk ve Kürt sorunuyla iç içe geçmiştir. Ekonomik ve sınıfsal meselelerden bağımsız değildir. Dolayısıyla biz, salt Alevilerle değil, aynı zamanda demokrat, ilerici, sol/sosyalist ve emekçi çevrelerle işbirliği halinde Alevi sorununa çözüm bulabiliriz. Genel çerçeve demokrasi olmalıdır, Alevilik değil" diyordu.

Aleviliği, Caferilik üzerinden islama bağlayıp sonra "hoşgörü ve barış"tan dem vurmak, kendi içinde çürük ve tutarsızdır. Çünkü İmam Cafer Sadık hoşgörüsüzdü. Sufilerden hoşlanmazdı. Ehl-i Beyt'in dostuna dost, düşmanına düşman kuralına uyardı.

ALİ'SİZ ALEVİLİK

Peygamber, kendine ilk vahiy geldiğini açıkladığı ve bu doğrultuda dini yayma faaliyetine başladığı sıralarda; meselenin siyasi yanı değil, inanç yanı daha ağır basıyordu. Mekke'yi bırakıp Medine'ye göçmek zorunda kalınca, orada kurulan devlet siyasi nitelik kazandı; din-dünya işleri bir arada yürütüldü. Muhammed, sadece Müslüman topluluğun değil aynı zamanda kentteki Hıristiyan ve Musevilerin de siyasi yöneticisi idi. Her durumda, Peygamberin kurduğu Medine İslam Devleti için, siyasi anlamda "kuruluş devri" demek doğru olur.

Peygamber döneminde yaşamış önde gelenlerin(Sahabe) ... Sahabe'yi kutsal haleye bürünmüş dokunulmazlar olarak değil de, İslam toplumu içinde yaşayan sınıf ve katmanların temsilcileri olarak görüp, onları kutsallıktan kurtarmak suretiyle birer insan olarak yere indirince, gerçek bütün çiplaklığıyla ortaya çıkmaktadır.

İslam önderinin hastalığında iktidar mücadelesinin ilk belirtisi, kimin namaz kıldıracağı yani namaz imamlığının kimin tarafından icra edileceğinde somutlaşır. ... Boşluğu doldurmada, kendilerini halifelğe hazırlayan Ebubekir ile Ömer arasında gizli ve rivayetlere dayalı bir rekabet söz konusudur.

Muhammed'in mensup olduğu Haşimoğulları kabilesi, nübüvvet-hilafet (peygamberlik-halifelik) ilintisi içinde halifeliğin kendilerinde devam etmesini istiyorlardı. Oysa diğerkabileler Haşimilik olgusuna değil, Haşimoğullarının da içinde bulunduğu Kureyş kabile konfederasyonu ile halifelik arasındaki 'bağ'a' vurgu yapıyorlardı. Böylece dışarıya karşı daha sağlam bir ittifak oluşturulacağı görüşündeydiler. ... Bu noktada Ebubekir, Ömer ve Osman'ın taktikleri esastı. Öncelikle Kureyşlilik iddiasıyla Medinelileri halifelik kavgası dışına atmak gerekliydi. Nitekim öyle oldu. Ardından Kureyş ile Haşimoğulları mücadelesinde, ikincisi saf dışı bırakıldı. İktidar oyununda dışlananın, Ali ve kabilesi olduğuna işaret edelim.

Nass, bilindiği gibi yazılı değişmez kutsal metin anlamındadır. Yani Tanrı buyruğudur. Nass'daki buyruğu yerine getirmeyen Allah'a karşı asidir, şeriattan çıkmış, kafir olmuştur.

Ensar; Peygamber Mekke'den Medine'ye göçerken kendisini karşılayıp Mekkeli Müslümanlara arka çıkan, onlara kucak açıp barındıran ve süreç içinde İslam uğruna kılıç sallayan Medine'nin iki ana kabilesi Evs ve Hazrec mensubu insanların adıdır.

Peygamber 632 yılında vefat eder etmez, iktidar için ilk siyasi toplantıyı yapıp iddiada bulunanlar Ensar oldu.

Bastırma taktiği sonuç vermeyince, bu kez, Kureyşliler Medine'nin iki rakip kabilesi olagelmiş Evs ve Hazrec'i birbirine düşürmeyi denediler. Sürekli birbirlerini kollayıp, biri diğerkabilesinin hükmünde yaşamak istemeyen bu iki kabile, ister istemez Kureyş'in "böl yönet" taktiğine boyun eğdi. ... Böylece, Kureyş-Ensar arasındaki iktidar mücadelesi Ebubekir'in halife seçilmesiyle sonuçlandı.

Fakat Ensar'a karşı kazanılmış meşruluk henüz Kureyş kabileleri nezdinde geçerli değildi. Çünkü Haşimoğulları kabilesi, Ebubekir-Ömer'in Ensar'a karşı kullandığı "Peygamberlik-Kureyşlilik" (kutsal soyun doğal liderliği) silahını, bu kez ikiliye karşı kullanmak istiyordu. ... Haşimoğullarının güçlü rakibi Emevioğulları, bu kez Ebubekir-Ömer ikilisinin yanında yer aldı. ... Nübüvvet-Hilafet denkleminde hareket eden Haşimoğulları, iktidarda doğal, ilahi ve mutlak hakları olduğu kanısındaydı. Fakat Kureyş'in geri kalanı; "Peygamber Haşimoğullarındandı ve bu yüzden Nübüvvet-İmamet onlarda bir alışkanlık haline aldı. Eğer bu sefer de Ali halife olursa, hilafet, bir daha onların elinden çıkmaz endişesini taşıyordu.

İslam'ın ilk yıllarında siyasi bakımdan üstünlük sağlayan Peygamber kabilesi, ekonomik açıdan çokça yıpranmıştı. Yeni ticaret aristokrasisi arasında yükselişe geçen Emeviler, siyasi rekabeti bir yana bırakıp tamamen ekonomik kazanç ve rantla uğraşıyordu. ... Muaviye, olayı bir özdeyişle ifade etmiştir: "Haşimoğulları, peygamberlik sebebiyle üstündür. Biz ise, sayıca üstünüz."

Kureyş'teki iç hesaplaşma, Ebubekir-Ömer ikilisinin Haşimi kabilesi halife adayı, peygamber damadı Ali ile eşi Fatıma'yı biat etmeye zorlamak biçiminde gelişti. Ali, biat etmeyi reddetti. Fatıma daha ileri giderek, Ebubekir'den Fedek hurmalığının peygamber mirası olarak kendisine devredilmesini istedi ve bunu bir mesele haline getirdi.

Fatıma, Ebubekir'e biat etmemeye, Ali'den daha fazla kararlıdır. Ömer, öncelikle Ali'yi tehdit eder, sonra da davet edilmeksizin Ali-Fatıma çiftinin evine gider, Fatıma onlara yüz vermez, tartışma sırasında Ömer'in bastırıldığı kapının arkasına sıkışan gebe Fatıma, bunun neticesinde çocuğunu düşürür.

Fatıma, "Allah'a and olsun ki, artık seninle konuşmayacağım; seni hep lanetleyeceğim" dedikçe, Ebubekir de karşılığında, "Allah'a ant olsun ki, hiçbir zaman sana küsmeyeceğim, her zaman sana dua edeceğim" diyordu.

Onun kalbini kazanmak, Ali'nin biat etmesi anlamına geliyordu. Hem Medine kadınlarına, hem de Haşimi kabilesinin kalbine giden yol, Fatıma'nın rızasıyla mümkündü.

Fakat Fatıma, barışmadı. Ölümünde bile Ebubekir'e biat etmedi; onu affetmedi.

Jan-Olaf Blichfeldt'in doğru tanımlamasıyla; "Yeni beliren sınıfın Medine merkezi devletinin hizmetine girmesi ve çevredeki Araplara (Yemen, Bahreyn, Irak, Mezopotamya'daki diğer kabileler -FB) ikinci sınıf insan muamelesi yapması" olgusu ortaya çıktı. Biriken bu nedenler, Peygamberin ölümü sonrasında bir patlamaya yol açtı. İşte, Ebubekir döneminde ünlü Ridde (dinden dönme) başkaldırıları ve bunları ateş kuyularına alarak bastırma hareketi da "kabilecilik ruhunun dirilişi ve demir pençeli devlete başkaldırışı" biçiminde değerlendirilebilir. ... Kabile önderleri, kimi zaman Kuran'daki ayetlere, kimi zaman hemen tüm dinlerde olduğu gibi İslam'daki geleneklere, kimi zaman da kerameti kendinden menkul söylemlere, (ya da İslam öncesi dönemin inanç motiflerine) dayanarak kendilerini peygamber ilan edebiliyorlardı. Dinin de bir siyaset ve peygamberliğin bu anlamda siyasi/toplumsal önderlik olduğu düşünülürse, mesele daha kolay kavranabilir.

Biçimsel anlamda İslamı kabul etmiş, ama zihnen bu dini bir türlü içine sindirememiş yani İslami deyimle söylersek, "Müslüman olup henüz mümin olamamış" Yemenli, Mezopotamyalı kabilelerin ayaklanması da İslam dini ve devletini en fazla tehlikeye sokan hareket önderleri arasında Esved, Tuleyha, Secah (kadın peygamber) ve Müseylime gibi adlara rastlayabiliyoruz. Tümünü de ya kabile önderi, ya da kahin konumundaydılar. Kabile kahinlerinin yönetici ve aydın kimlikleriyle tanındığı iyi bilinir. Kendilerine vahiy geldiğini ileri sürer, etkileyici, akıcı ve şiirsel bir dille vaaz verirlerdi. Puta değil, görünmez ulu bir Tanrı/İlah/Allah adına ortaya çıktıklarını söylerlerdi. ... Müseylime-Secah ikilisinin peygamberlik iddiasıyla başkaldırısının gerekçesi öğreticidir: Yeryüzünün yarısı bize aittir; adalet ile iş görselerdi kalan yarısı Kureyş'e ait olacaktı. Bu payı almayı (Kureyş gibi) reddedenler doğruluktan, adaletten ayrılanlardır.

Duri ... "Öyleyse Ridde savaşları, önce Müslüman olup sonra irtidad (dönen) edenlerin İslama geri çevrilmesi için değil, aksine Medine hegemonyasına isyan eden ve ona boyun eğmeyenleri İslam otoritesine sokmak için yapılan dini-politik savaşlardı. Buna ek olarak, İslam devletinde başlangıcından beri dinin politikayla içiçeliğini unutmamalıyız."

Halife Ebubekir, 634 yılında öldü.

Ömer, İslam devletinin ikinci kurucusu sayılır. Kabilecilik görünümünde süren sınıf mücadelesi, onun zamanında artık Arap-İslam hükmü altına giren *mevali* (Arap olmayan ezilen halklar) ile toprağa bağımlı köylü ve köle hareketlenmeleri biçiminde gelişti.

Halife Ömer, ganimetlerle bazı gelirlerin paylaşımının tescili anlamına gelen Divan Teşkilatı'nı kurarken, sınıfsal ayrımı resmen kayda geçiren ilk İslam önderidir. Divan Teşkilatı'na kayıt alayında; "İnsanları derecelerine göre yazınız!" yolunda emir vermesi bunu gösterir.

644 yılında bir suikast sonucu yaralanıp çok geçmeden vefat edecek olan Ömer, hilafeti Haşimoğullarına kaptırma niyetinde değildi. Bu nedenle halife tayininde Şura diye bir yonteme başvurdu. ... Ömer'in belirlediği Şura, Kureyş aristokratlarından altı seçkinden oluşuyordu. Demokratik bir kuruluş olmadığı gibi, tümüyle bir seçkinler komisyonu/komitesi niteliğinde olan Şura'da yer alan altı kişiden ikisi Ömer yandaşı, Ebubekir'in soyca akrabaları ve damatlarıydı. ... Diğer dört kişi ise Medine'nin tanınmış zenginlerinden olup, öldüklerinde geriye büyük servetler bırakan kimselerdi. Olayın rengi başından belliydi. Halifelik yine Haşimoğullarına verilmeyecekti.

Şura'ya, Ömer'in verdiği talimat şuydu: "Üç gün danışıp görüşün. Azınlık, çoğunluğa uysun. Size muhalefet edenlerin boynunu vurun."

Böylece, Welhausen'in saptamasıyla, "Devleti hukuki yoldan değil, zor yoluyla ele geçirdiklerini iyi bilen Ebubekir ve Ömer", aynı plan dahilinde şiddete başvurarak Osman'ı halife yapmış oldular.

Osman döneminde, merkezde (başkent Medine) süren sınıf/zümre savaşının adı Emevi-Haşimi kabileciliği idi. Kureyş'in en vurguncu ve en açgözlü kabilesi olan Emevi aristokrasisi, iktidarı tekeline almaktan öte, adeta diğer egemen sınıf katmanları üzerinde ticari bir oligarşi kurdu. ... Medine varoşlarında kümelenen yoksullarla zenginler arasında sürtüşme başladı. Bu arada merkezden yeterli payı alamayan taşra (Küfe, Basra, Fustat, Kahire vs) tüccarları başkaldırdı. Bu arada Arap-İslam boyunduruğunda inleyen ezilen halklar (*mevali*) da olaya karıştı. Bu durumda, sınıf mücadelesi hem boyut kazandı hem de Emevi oligarşisine karşı bir ittifak doğdu. Medine'de olması hasebiyle, Ali ile Aişe, onların sözcüsü ve temsilcisi konumuna yükseltildi. Yüzyıllar boyunca Ali'nin efsaneleştirilmesinde, onun "eşitlikçi, adaletçi, özgürlükçü, sosyalizan düşünceli" olduğu yolundaki görüş ve iddialar da buradan kaynaklandı.

Osman, 656 yılında evini kuşatıp içeri giren Mısırlı-Medineli Kufelilerce öldürüldü. Kimin halife olacağı tartışmaları arasında Ali ortaya çıktı. ... Mısırlılar, Hz. Ebubekir'in oğlu Muhammed'i tutuyorlardı. Muhammed de Ali'nin müttefiki olduğundan, Mısırlıların halife adayı Ali idi.

Ali'nin seçimiyle birlikte Kureyş'in birlik-bütünlüğü iyice bozuldu. Bu nedenle, Ali'nin gergin ve çapraşık bir dönemde halife olduğu söylenebilir: Kureyş bölünmüş, eyaletler (çevre) başkent Medine'ye (merkeze) karşı başkaldırma cesaretinde bulunmuş.

Peygamber eşi Aişe ile Talha ve Zubeyr gibi ünlü sahabelerin öncülüğünü yaptıkları Ali'ye karşı isyan hareketi, ünlü Cem'el Vakası (Deve Olayı) adıyla bilinir. Ali, bunlarla savaşmıştır. Bazı tarihçilere göre 10 bin, bazılarına göre ise 13 bin kişi öldürülmüştür bu savaşta. Aişe esir edilerek Medine'ye gönderilmiştir.

İktidar kavgasının en önemli ayağını Ali-Muaviye çatışması oluşturur. ... Ali, iyi bir komutan, acımasız bir savaşçı, şövalye ruhlu bir cengaver. ... Oysa Muaviye, "egemen bulunduğu Suriye'nin zengin kaynaklarına sahip olmakla kalmıyor, nice deneyimlerden geçmiş bir politikacının üstün yetenek ve bilgilerine de sahip bulunuyordu.

Ali, Muaviye'yle polemiklerinde sürekli biçimde onun tuzağına düştü. Osman'a karşı muhalefetteki ikircikli tutumu, Ali'nin Osman'ı öldürenlerden hesap soramamasına veya onları

açıkça savunamamasına yol açtı. Bu zayıf noktayı iyi yakalayan Muaviye, Halifeye "Osman'ın katillerini bulup hesap sorarsan, sana biat ederim" gibi şartlar öne sürdü.

Şövalye Ali, kahramanlıkta, bilgelikte, öncülükte hep kendine pay biçiyor, halka tepeden bakıyor. Halkı, deve sürüsü gibi görüyor. Ona göre halk beceriksiz, önünü arkasını bilmeyen, korkak ve cahil kimselerden oluşan bir sürüdür. Kitleler, Ali'nin başının belasıdır; derdidir. Savaş, kadın değil erkek işidir. Bu yüzden Aişe gibi kadınların peşine takılmak küçültücü/alçaltıcıdır. Ali'ye biat etmeyenlerin elleri Yahudi elidir ... Yani, Ali'de ne ararsanız var: Halkı küçümseme, kadın-erkek ayrımcılığı yapma, Yahudi düşmanlığı vs.

Ali de, Osman'ın düştüğü yanlışlığa haklı olarak düştü: Osman'ın atadığı hemen tüm görevlileri azlederek kendi yandaş ve akrabalarını atadı.

Muaviye, Peygamberin özdeyişi olan "savaş, hiledir" sözünü aklından çıkarmayan, tedbirli bir komutan ve son derece zeki bir politikacıdır.

Ali, İslam anayasası Kuran ile İslam'ın ikinci direği olan Peygamber sünnetini en iyi izleyen bir Sünni'dir. ... Ali'ye göre felsefeyle uğraşmak "helak olmak" la birdir. Bu da İslam tarihinde en gerici alim İmam Gazali'nin felsefeyi küçümseyip onu kafirlikle eşdeğer tutan zihniyetinin öncüsüdür.

Günümüz deyişimiyle Ali, halis muhlis bir şeriatçıdır. O, insanları, bu ölçüde vurarak ayırırdı: "İnsanlar iki bölüktür: Bir bölümü Şeriata uyar; öbür bölümü, bid'ata (sapkınlığa) sapar.

Kimse, ilk üç halifenin şeriatı takip etmediğini, Kuran ve Sünneti takip etmediğini, İslam'dan dönenleri kılıçtan geçirmedeğini, İslamı başka türlü anladığını ileri süremez. O halde bu noktalarda Ali'yle önceki halifeler arasındaki fark niteliksel değil, nicelikseldir. İslami deyimle belirtirsek, şeriat çerçevesi içinde *icthad*'dir. *İcthad*'da hata ve sevap olabilir. Ancak bunlar İslam dairesindedir. İslam alimlerinin nazarında, müçtehitlerin hepsi cennetliktir.

Şeriat, İslam'dan sapma değil, bizzat ortodoks İslam'ın özüdür. ... Egemen sınıfların adım adım uyguladıkları şeyin adı "şeriat" değil, İslam Şeriatı çerçevesinde *icthad*'dir; buna örf de girer. O halde şeriatı bozan *icthad* ile örfün nerede, ne zaman, hangi maksatla ve ne oranda uygulanıp uygulanmadığı meselesidir.

Kureyş, İslam öncesi dönemden beri kabileler konfederasyonudur. En tepede iki aile yer alırdı. Biri, Osman ile Muaviye'nin de mensup olduğu Ümeyyeoğulları (Emevi) kabilesi ki, ataları Abdülşems üzerinden Abdümenaf ailesine kadar uzanan koldur. Diğeri, Muhammed ve Ali'nin bağlı bulunduğu Haşimoğulları kabilesinin Abdülmuttalib üzerinden Abdümenaf'a bağlanan koludur. Yani her iki aristokrat kanadın ortak atası, Abdümenaf ailesidir.

Ali-Fatıma ikilisi, başlangıçta Ebubekir'e biat etmediler. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi Ömer, Ali'nin evine baskın yapıp, "İslam devletinin sağlamlaşması için, gerekirse ikinizi de ateşte yakarım" diyerek Ali-Fatıma çiftini tehdit etti. Boğuşma sırasında Ali'nin kılıcı kırıldı. Fatıma, yediği bir darbe sonucu çocuğunu düşürdü. Onca baskıya rağmen Fatıma, biat etmemekle direndi ve Ebubekir-Ömer ikilisine küs öldü. ... Fakat Ali, eşinin ölümünün hemen ardından Ebubekir'e biat etti.

Ali, barışmadan sonra Ebubekir, Ömer ve Osman'a 25 yıl süreyle aralıksız danışmanlık yapmıştır.

Ali, iki oğlu Hasan ile Hüseyn'i, kuşatılmış Halife Osman'ın evine koruma görevlisi olarak gönderebiliyor.

Osman'ın Ali tarafından öldürüldüğü iddiası, Muaviye ile Aişe'nin taht kavgasında uydurduğu bir söylentidir.

Halife Ali, 661 yılında vurularak öldürülünce İslam ordusunun esas niyeti, büyük oğlu Hasan'ı halife seçmekti. Nitekim öyle oldu. Ancak Haşimi aristokrasisinin etrafında, iktidarı koruyabilecek yeterli güç ve kudret kalmamıştı. Durumu değerlendiren Halife Hasan, bir mektup yazarak hilafeti Muaviye'ye devretmek üzere anlaşma önerdi. Muaviye önerinin üzerine atladı. 661 yılı, iç savaşlardan yorgun çıkan İslam toplumunun "Cemaat Yılı" olarak ilan edildi. ... Kardeşi Hüseyn, abisinin tutumunu onaylamamış, ama buna açıkça bir itirazı da olmamıştır.

Muaviye, öncelikle sosyete hayatı yaşayan Hasan'ın eşi Ca'de'nin kıskançlık duygularına hitap etmiş, verdiği zehirle Hasan'ı öldürtmüştür.

Muaviye'nin ölümünden sonra bastıran taraf yine Emevilerdir. Muaviye oğlu Yezid, kışkırtıcı bir tutum almıştır. ... Hasan'ın ölümünden sonra Hüseyn'e biat edildiğine ilişkin tarihi bir kayıt yoktur. Üstelik Hüseyn, ya biat etmek ya da öldürülmek gibi iki kötülük arasında "ehven-i şeri" tercih ederek, Kufe'ye gitmek zorunda kalmıştır.

Kufeliler, Ehl-i Bey'in imamlığı davasına sahip çıkmaktan ziyade, Hüseyn-Yezid anlaşmazlığını kendi ekonomik çıkarlarını kollamak için kullanmayı denemişlerdir. Emevi yönetiminden istediklerini koparınca da Hüseyn'in iktidar mücadelesine sırt çevirmişlerdir.

Emevilerden istediklerini alan Kufe halkı, Hüseyn'e mektup yazıp onu kente davet edenlerden oluşmuştur. ... Kerbela'da Hüseyn'e karşı savaşa katılan komutanlar da yine bu kesimdeni.

Gelişmelerden habersiz Hüseyn, Kerbela denen yerde konudan haberdar olur. Ancak, bir kere yola çıkmıştır. İşin ilginç tarafı, kendisini Kufe'ye davet edenlerin önderlik yaptığı Yezid ordusuyla savaşı; tarihle Kerbela Faciası adıyla bilinen katliam gerçekleşir.

Anlatılanlar, Alevilerin gerçek hikayesi değildir. Bu, Kureyş Arap-İslam aristokratlarının taht kavgasının, saray entrikalarının hikayesidir.

Kutsal hilafet-imamet davası diye bilinen ve Alevilerce yanlış algılanan meselenin püf noktası şudur: Hz. Hüseyn dışlanırsa, Ali, Hasan, Akil, Abdullah bin Cafer Tayyar gibi bin Talib ailesinin tüm efradı, makam, mevki ve para için düşmanlarıyla uzlaşmışlardır. Ali, ilk üç halifenin danışmanı olmuş, onlardan üst derecede maaş ve büyük miktarda ganimet payı almıştır. İki oğlu, Hasan ile Hüseyn, Ömer ve Osman'ın sömürgeci fetihlerine katılıp büyük miktarlarda ganimet ve para almışlardır. Hasan, babasının düşmanı Muaviye'den para alarak sosyete hayatını sürdürmüş, halifelik hakkını rüşvet karşılığı satmıştır. Hüseyn, buna itiraz etmemiş ve Muaviye ile uyumlu olmuştur. Ancak Yezid'in halifeliğine itirazı söz konusudur.

Kerbela olayı, artık bir imamet-hilafet meselesi olmaktan çıkmış, tümüyle bir kan davası halini almıştır.

ALİ DEVRİNDE ŞİİLİK YOKTU

"Şia" sözcüğü Arapça'da "Şay'a, muşaya'ten, şiya'en" fiilinden gelir ve şu anlamlarda kullanılır: Tabi olmak, biriyle dost olmak, misafiri uğurlamak, peşinden gitmek, taraftar olmak, ayrılmak, firkalaşmak vs. İsim olarak "Şia" "grup, taraftar, yandaş, yardımcı, topluluk" manasını taşır. ... Kuran'da benzer içerikte kullanılan "Şia" ibarelerine rastlamak mümkün.

Sünni olup da mezhepler tarihine görece en nesnel yaklaşanlardan biri Ebu'l Hasan Ali bin İsmail el Eşari ... ikincisi de dünyaca ünlü *El Milel ve'l Nihel* (Milletler ve Mezhepler) kitabını yazan Ebu'l Feth Muhammed bin Abdülkerim bin Ebi Bekr Ahmed el Şehristani'dir.

İşte Şehristani'nin tanımı: "Şia, özellikle Ali'ye uyanlar ve onlar, ister açıkça ister gizlice yapılmış olsun, O'nun Nass veya vasiyet ile imamlığı ve halifeliğini ileri sürenler ve imametin O'nun soyundan dışarıya çıkmayacağına inananlardır. Onlara göre İmamet, Ali'nin oğullarından başkasının olamaz; şayet olursa ya zulümle ya takiyye ile olur." Dikkat edilirse, bu tanım firkalar konusunda görece en nesnel davranan el Eşari'nin, "Ali'ye uydukları ve O'nu Allahın resulünün öteki sahabelerinin önüne geçirdikleri için, onlara Şia denilmiştir" tanımından daha kapsamlı ve titizdir.

Şiilik'i halife Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitne hareketiyle başlatan grubun en önemli ismi Alman şarkiyatçı J. Welhausen'dır. Ona göre; "Hz. Osman öldürülünce, Müslümanlar Ali grubu, Muaviye grubu diye iki hizbe (partiye) bölündüler.

Arap-İslam tarihçilerinden Iraklı Prof. Abdülaziz Düri, "Şia"dan söz ederken aşağıdaki ilginç tanımı yapıyor: "Osman'ın öldürülüşü, Müslümanlar arası bölünmelere, 'Ali Şiası' karşısında 'Osman Şiası'nın oluşmasına yol açtı. İmam Ali'nin öldürülmesi, destekçilerine ilk hakiki ve güçlü bağı kazandırdı; eğilimlerini ortaya çıkaran bir Alici hizip ve Şia' (Alici)yı oluşturdu. Ayrıca hilafetinin anısı Irak problemini Alici (Alevi) sorununa bağladı. Kendileri Şii olmasalar bile birçok Iraklıyı Ehl-i Beyt'i desteklemeye itti ... Ali, eyaletler arasında Irak'ın başkanlığını temsil ediyordu.

Görüşlerin iki önemli kutbu bulunuyor. Bunlardan birincisi: Şianın Kuran'da kavram olarak geçtiğini ve dolayısıyla Şiilik'in peygamber ve Ali zamanından itibaren var olduğunu ileri sürüyor. İkincisi: "hayır", "Şiilik, Peygamber ve Ali devrinde başlamamış, esas olarak Hicri birinci asırdan itibaren ortaya çıkmıştır" görüşünü savunuyor.

Ayrıntıları bir yana bırakırsak, kanıtlar iki kısımdan oluşuyor. İlki, Kuran'da geçen "Şia" ibaresi ki, bu, "yandaş, izleyen, tabi olan" anlamında kullanılmış; sözgelimi, "Şiat-u İbrahim" yani İbrahim Peygamber yandaşları veya İbrahim Şiası olarak geçmiştir. İkincisi ise, daha çok Peygamber hadislerine dayandırılıyor. Ekseninde Ali'nin vasiliği, halifeliği, Ehl-i Beyt'in kutsallığının bulunduğu bir çerçevede halkın onları sevmesi, onlara itaat etmesi gibi buyruklar yer alıyor.

Genelde Sünni kaynaklar, Şianın ortaya çıkış tarihini Peygamber ve Ali zamanında başlatmazlar. Watt gibi bazı şarkiyatçılar da benzer bir saptamada bulunurlar. Sünni çevrelerce son yıllarda sergilenen görüşler, Ali zamanında Şia ve Şiilikten söz edilemeyeceği yolundaki iddialarla doludur.

Watt şöyle yazar: "... Şiilik, Hicri 3. ve Miladi 9. yüzyılın son çeyreğinden önce vücut bulmamıştır. Şurası açıktır ki, 12 İmam faraziyesi (teorisi/görüşü) on birinci imamın Ocak 874'de ölümünden ve On ikinci imamın yaklaşık aynı zamanda kaybolmasından önce konmuş olamazdı."

Şiilik, Kamil Mustafa el Şebyi'nin de kısaca ifade ettiği gibi, en erken Hz. Hüseyin'in şahadetinden (680'de Kerbela'da katledilmesi-FB) sonra siyasi bir temayül (eğilim) olarak efkar-ı umumiye (kamuoyu) oluşturmaya başlamıştır, denebilir. Özellikle 684 yılında fiilen ortaya çıkarak, Hz. Hüseyin'in intikamını almak üzere toplanan ve O'nun yardımına gitmedikleri için dövünerek tövbe edenlerin oluşturduğu 'Tevvabun' hareketi, Şiinin bir istilah (kavram/deyim) haline gelişinin, yani İslam içinde siyasi bir kitleselleşme hareketinin başlamakta oluşunun ilk tezahürleri (göstergeleri) dir.

Kaldı ki, bu harekete kadar Müslümanlar, ne Sünni ne de Şii idiler, yalnızca Müslüman'dılar. İhtilaf, şahısların hangisinin daha haklı olduğu etrafında cereyan ediyordu. Hele daha sonraları İsmailiyye ve İmamiyye fırkalarının temel inancı olan vasiyet ve imamet fikirleri, Hz. Hüseyin'in vefatından sonra bile henüz belli bir zümrede doğmuş değildi.

Şiayı Hz. Peygamber zamanından başlatmak tavrı, hemen bütün Şii müelliflerde (yazar / araştırmacı) vardır. Bu durum, Ali'nin, Hz. Peygamber tarafından halife tayin edildiği fikrinin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır.

Konuyu özetleyelim: **a)** Peygamber ve Ali devrinde Sünnilik Şiilik diye bir isimlendirme yoktu. Çünkü toplumun hepsi mümin ve Müslüman olarak çağrılıyordu. **b)** İslama karşı olanlar ve Müslümanlardan ayrılanlar "Ehl-i Ridde" veya "Rafızı" diye adlandırılıyordu. **c)** Şiat-ü Ali, Şiilik anlamına gelmiyordu. Çünkü sadece taraftar, o an için Ali'ye arka çıkan kimseleri ifade edebiliyordu. **d)** Ayrıca aynı isimlendirme "Şiat-ü Ebubekir, Şiat-ü Osman, Şiat-ü Muaviye" (Ebubekir Şiası, Osman Şiası, Muaviye Şiası) için de kullanılıyordu. **e)** Bu nedenle o devirde Şiilikten bahsedilemezdi. ... **f)** Şiat-ü Ali ibaresi, Ali'nin halife olmasından sonra duyulmuyor, halk arasında unutuluyor. **g)** Şi at-ü Ali ibaresi, olsa olsa Ali'den çok sonra ortaya atılacak "Şiilik/Şii" deyiminin nüvesidir, ilk adlandırmasıdır. ... **i)** Kavramsal ve siyasal anlamda Şii-Şiilik deyimini, hicri ikinci asrın ilk yarısından itibaren ortaya çıkmıştır.

ALİ, YANDAŞLARINI YAKTI

"Rafızı"nın sözlük anlamı "bırakmak/terk etmek" değil, "reddetmek, itiraz etmek, silkip atmak" yani Türkçe'ye de girmiş Latin kökenli "refuse"(refüze etme)dir.

Rafızı, Ebubekir ile Ömer'in halifeliklerini bırakmak/reddetmek anlamında kullanılmadı. Sonradan icat edilen uydurma bir kavramdır bu. Tersine, İslam dinini kabul etmeyen, onu kökten veya büyük oranda reddeden, ona itiraz eden, karşı çıkan ve direnen toplulukları/kesimleri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Aksi taktirde, Peygamberin yaşadığı ve henüz ortada Ebubekir ile Ömer veya Ali'nin halifelik sorununun olmadığı bir zamanda Hz. Muhammed niçin "Benden sonra Rafıziler ortaya çıkacak, müşrik olduklarından dolayı onları öldürün" yolunda bir uyarıda bulunsun?

Demek ki Rafızilik, Ali yandaşlığı, Ali Şiası, Şiilik anlamına gelmiyor. Çünkü o, İslam dinini kökten veya kısmen reddeden toplulukların tuttukları yolun, benimsedikleri fikriyatın ve inancın adıdır.

Sadece Hıristiyanlık ve Musevilikle sınırlı olmayıp, hatta bu çerçeveyi de çoktan aşarak Manilik, Zerdüştilik, Mecusilik, Brahmanlık, Budistlik gibi dinlerle eski dönem ilkel inançlara (totemcilik, animizm) bağlı halkların İslama karşı çıkarttıkları ortak veya ayrı ama benzeşik akımı kapsar.

"İslamiyet siyasettir; siyaset de İslamiyet'tir" diyebilen Humeyni gibilerini bir yana bırakırsak, çoğu İslam tarihçisi olaylara "İslamiyet, siyasetler üstü ebedi ve ezeli bir dindir" tezinden hareketle, olaylara din ve mezhep çatışmaları, kafir-Müslüman, zındık-mümin vs açısından bakarlar.

Oysa, Welhausen'in Hariciler için yaptığı aşağıdaki saptama, genel bir kural olabilir: "Teokrasi içinde dindarlık, umumiyetle siyasi bir istikamettir."

Başka muhalefet önderlerinin bulunmadığı/bulunamadığı, bulunsa bile böylesine geniş bir kesimi toparlayabilecek anlam taşımadığı bir ortamda Ali, "potansiyel olarak, merkeze karşı taşranın simgesi haline gelmişti. Başlangıçta, somut Ali imajı (Osman'a ve Muaviye'ye karşı olarak Ali), Hariciler tarafından imkansız kılınınca, bu imaj, sonra soyut bir hal alarak İslama, İslam devletine ve Sünni hegemonyasına karşı bir şeyi ifade eder oldu.

Kuşkusuz, Osman ve Muaviye'yi hedef alan muhalefet tek boyutlu değildi. Yani sadece, Emevilerle Haşimilerin taht kavgasından ibaret olmaktan çıkmıştı.

İki Arap tarihçisinin kaleminden izleyelim. İlki Taba el Veli'dir: "Bu mücadele, Yahudi, Hıristiyan ve Fars kökenlilerin Araplardan intikam almak için Hz. Ömer'in öldürülmesi gibi bir entrikayla başladı. Arap fütuhatıyla birlikte inisiyatifi elden kaçıran bu mağlup kavimler, galip Ümmetin (Arap/İslam-FB) dinine girdi, ama Batını yöntemleri benimsedi. Siyasi ve kavmi gayelerini gerçekleştirmek ve Müslüman kitleleri çekebilmek için, İslami sloganları ön plana çıkardılar. Ehl-i Beyt'i tutar gözüküp ilahlaştırdılar. ... Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra, Hz. Ali ile Muaviye arasında iktidar anlaşmazlığı baş gösterdi. Arap-İslam egemenliğine karşı olanlar bu fırsatı kaçırmadı, Ali'nin yanında saf tuttular. ... Arap kavminin düşmanları, kendi siyasi ve kavimsel çıkarlarını açıkça dile getirmekten aciz olduklarından, iktidar kavgasında amaçlarını gerçekleştirmek uğruna Ehl-i Beyt kavramını gerekçe olarak kullandılar."

İkincisi ise Dr. Abdurrahman el Bedevi'dir: "Batını mezhepler, fikri mezhepler olmaktan çok ideolojik akımlardı. İdeolojileri de siyasi ve toplumsal hareketlerin batını teorilerinden ibaretti"

Welhausen bu noktaya açıklık getirir: "Osman'ın öldürülmesiyle İslam, Ali ve Muaviye etrafında iki fırka (parti)ya bölündü. Şu halde, Ali Şiası'nın karşısında bir Muaviye Şiası bulunuyordu. Muaviye'nin arkasında, uzun zamandan beri idare etmekte olduğu Suriye duruyordu. (Ali'nin arkasında da Irak). Muaviye ile Ali arasındaki mücadele bir Suriye-Irak savaşına dönüştü.

Üç yazarın farklı saptamaları, şu ortak noktalarda birleşiyor: **a)** İslam-Arap hegemonyası diğer halkları ve kavimleri ezmektedir. **b)** Ezilen halklar kendilerini ifade edebilmek için doğrudan İslama yönelik bir sloganla ortaya çıkamamaktadır. **c)** Osman-Ali-Muaviye çatışması, ezilen halklar için iyi bir fırsat olmuştur. **d)** İslama temelden muhalefet eden Arap olmayan halklar, Müslüman'mış ve Ali yandaşymış (Ali Şiası) gibi görünerek; bu arada Ehl-i Beyt kavramını kullanarak "İslama karşı İslam" sloganıyla hareket etmişlerdir. **e)** Mezhepsel görünüm altında İslama karşı yürütülen bu mücadele, gerçekte siyasi ve ideolojik olup İslamı yıkmayı hedeflemektedir.

Welhausen'in ek saptaması: "I) Her dinsel çatışma siyasi bir yönelim alır. II) Ali, Muaviye ile kavgasında, ezilen kitleler ve çeşitli halkların hak-hukuk davasına sahip çıkmış görünüyor. Ama bu, iktidara ulaşabilmek için bir bahaneden ibarettir. III) Ali Şiası'nın çoğu Iraklıdır. Başlangıçtaki Şia fikri siyasi bir parti olmaktan çok, Irak bölgesinin genel bir düşüncesiydi. IV) Ali, Iraklıların gözünde, kaybedilmiş toprağın ve ihtişamın yeniden kazanılma mücadelesinin simgesiydi." Yani Ali işin bahanesidir; maksat merkezi iktidara karşı hak-hukuk mücadelesi vermektir.

İşin özüne, gelişmenin can damarına geliyoruz. Şarkiyatçı Hodgson'un yerinde saptamasıyla; "Hz. Osman'ın muhalifleri arasında, herkes için eşitlikçi bir adalet amaçlayan ve uzlaşmaya daha az eğilimli talepleri devralan Hariciler, Hz. Ali'den koptu ..."

İki şey dikkatimizi çekiyor: Bir; Osman'a yönelik muhalefet hareketinin içinde "herkese eşitlikçi bir adalet" amaçlayan bazı kesimler var. Bunlardan biri Haricilerdir. İki; Hariciler, Hz. Ali'yle anlaşmazlığa düşüp ayrılmışlar. Üstelik Ali, "Muaviye ile çatışmasında giderek taraftar kaybediyor." O kadar ki, Muaviye devrinde Ali hizbinin çekirdeği olduğu Şia, küçük bir azınlık kalıyor. "

Neden? Çünkü, Ali iyi bir siyasi ve komutan olmamasına rağmen Kureyş aristokrasisinin simgesiydi. Onun adına iktidardaydı. Dolayısıyla, İslam düzenini en iyi kendisinin temsil ettiğine inanan biriydi.

Genelde hemen tüm İslamcılar, Şiilik ve Alevilikle özdeşleştirdikleri Rafizilik olayını Yahudi dönmesi olduğu söylenegelen Abdullah İbn Sebe'ye bağlarlar. Hatta İslam içindeki mezhepsel (bizce sınıfsal, siyasi ve ideolojik) bölünmenin bir Yahudi oyunu olduğunu, bunun da İbn Sebe'yle başladığını ileri sürerler.

Kimdi bu "herkese eşitlikçi adalet, hak-hukuk" diyerek Ali'den kopanlar? İlki, Hariciler adıyla bilinir ki; Ali, bunlarla Harura-Nehravan bölgesinde savaşmış, yaklaşık 6000 kişiyi öldürmüştür.

Fakat Ali'yi esas korkutan, Abdullah İbn Sebe çevresinde toplanan hareket idi. ... Propagandanın temelini "kardeşlik, eşitlik, sömürüye hayır" türünden sloganlar oluşturuyordu. Baldırı çıplak hareketi olmanın getirdiği avantajla, hem çok kalabalık, hem isyancı özellikteydi. Eylemci olduğundan, zenginleri hedef alıp sindiriyordu.

Toparlarsak; "Herkese eşitlik, herkese adalet, kardeşlik" sloganını ileri süren, zenginleri hedef alıp sindiren; artık İslam devletiyle özdeşleşmiş Kureyş aristokratlarından öç almayı hedefleyen; İslam şeriatını söz ve eylemle bozmayı amaçlayan; Ali adına olmadık fikirler ileri süren, geçmişteki inançları İslam'ın gibi gösteren, günümüz Alevilik düşüncesine yakın fikriyatı savunan ve bu arada Ali'yi "Allah" gibi gören çevrelere karşı, halife Ali'nin tavrı sert oldu: Hepsini yaktı.

Mısırlı Arap İslam tarihçilerinden Dr. Ahmed Emin, ... "Doğrusu, Teşeyyu (Şia/Şiilik), İslamiyet'i yıkmak isteyen herkesin sığınağı haline geldi. Herkim ki Arap-İslam egemenliğinden kurtulmayı ve yurdunun bağımsızlığını amaçlıyorsa, o Şiilik kanadı altına giriyor. ... Ardından, Hz. Ali'nin ilahlığını ortaya atan topluluklar ve çevreler türedi. Bunu duyan Hz. Ali, onları ateşte yaktı."

Şarkiyatçı I. Friedlander, ... "Ali İbn Ebu Talip, 'Ali ilahtır' iddiasında bulunan Abdullah ibn Sebe yandaşlarını yaktırdı."

Halife Osman'a karşı ayaklanma nedenleri hakkında ne söylenirse söylenir; bunu, sadece Osman'ın kötü yönetimi ve bu yöndeki politikalarıyla açıklamak yetersiz kalır. Çünkü ayaklanma, geçmişten gelen birikimlerin (kabile bağınazlığı ve rekabeti, ekonomik ve toplumsal etkenler, dinsel meseleler ve içtihad konusundaki görüş ayrılıkları, İslamlaşmanın kentleşme temelinde yayılışının doğurduğu kent-kır çatışması) bir sonucudur.

İSLAMDA İLK ALEVİ OLUŞUMLAR

Abdullah İbn Sebe, İslam tarihinde çok tartışmalı bir isimdir; var mıdır, yok mudur, bu da açıklığa kavuşabilmiş değildir. ... Sünni kesim, İslam'ın kutsallığına halel getirmemek ve Rafizi diye adlandırdıkları muhalif mezhep/akım/partileri karalamak amacıyla Abdullah İbn Sebe'ye geniş yer verir; Müslüman kardeşliğinin, bu Yahudi fitneci başı tarafından bozulduğunu ileri sürerler.

Buna karşılık Şii çevreler, elverdiğince böyle bir şahsın varolmadığını kanıtlamaya çalışırlar.

İslama karşı İslam bayrağını sallayıp, "eşitlik-özgürlük ve adalet" temelinde ortaya çıkan ikinci siyasi parti, Hariciler diye adlandırılır. Onlar, "eşitlik vaad ederek" ortaya çıkan ama devletleştikten sonra bu vaadini yerine getirmeyen İslam yönetimi karşısında düş kırıklığına uğrayıp, işi Allah'ın hükmüne bağlayan yoksul kesimlerle kabile komüncülerinin temsilcileri sayılır. Kısaca Hariciler; yoksulların nihilist vicdanlarını temsil ederler.

Ayrıntılardaki farklılıklar bir yana, Haricilerin tanımı konusunda şu noktada görüş birliği vardır: "Mezheplerinin ayrılıklarına rağmen, Hariciler; Ali, Osman, iki hakem (Siffin savaşı ve Hakem olayı), Cemel savaşına katılanlar ile iki hakemin hükmünü kabul eden herkesi ve büyük günah işleyenleri tekfir (kafir ilan) etme, zalim imama karşı ayaklanma konusunda birleşen kimselere denir.

Harici adlandırması, Arapça'da "*haraca*" (çıkmaq, kapmaq, ayrılmak) "*haraca ala*" (karşı çıkmak, baş kaldırmak, isyan etmek) deyimlerinden kaynaklanmış olup, çoğul halini alır.

Şarkiyatçı Welhausen ... nazarında asıl önemli olan: "Haricilerin, İslami prensiplerden yol çıkarak Peygamberi bile eleştirecek derecede bir (adalet) perspektifine sahip olmalarıdır"

İslam, ilk çıkışında, aralarında yükselmek isteyip bu yüzden Kureyş aristokrasisine başkaldıran orta dereceli tüccarlar ile Mekke'li yoksullara seslenmekle yetinmedi. Sınıflara bölünmeler nedeniyle bozulan Cahiliyye toplumunda (eşitlikçi kandaş kabile düzeninde) yaşayan kabilelerden eski güzel günlere dönmek isteyenlere de "eşitlik, kardeşlik ve adalet" sloganıyla seslendi. Bozulan kabile ilişkilerinden en çok etkilenenlerin, Peygamberin çağrısına kitlesel cevap vermeleri bundandır.

Fakat, İslam; dört halife devrindeki devletleşme sürecinde sınıfsal ayrımı resmileştirince, artık eski "sade, basit ve asude" hayat tarzından vazgeçti. Devlet olmanın kaçınılmaz sonucunda baskıcı bir nitelik kazandı; sömürü daha ağırlaştı. Fakir-zengin ayrımı gözle görülür bir hal aldı. Üstelik Kur'an ayetlerine ve Peygamber hadislerine dayanan "dereceli insanlar" kademesi ortaya çıktı. ... Feyy ve Atiyye gibi gelirlerle ganimet malları da bu sınıflandırmaya göre paylaştırıldı; Ehl-i Zimmet gibi Müslüman olmayanlara hemen hiç bir şey verilmedi; onlardan, kelle vergisi (cizye) vs. alınır

oldu. Köy-kent ayrışmasında; Köylü yığınlarından, kılıç zoruyla hem zekat, hem haraç toplanırken; kent ahalisinden zekat ve benzeri vergiler alınıyor, Medine aristokratları ile yöneticiler, işin kaymağını yiyordu.

Ayrıca garnizon kentler kurma yoluyla şehirleşme faaliyetindeki patlama; toplumsal, kültürel, inançsal ve ekonomik yönden olumsuz sonuçlara yol açıyordu.

Kimilerine göre, Haricilik hareketi "*nübüvvet*" (peygamberlik) fikriyle filizlenmiş, Osman zamanında patlak vermiş, Ali zamanında da kemale erip Siffin ve Nahrevan olaylarında zirveye ulaşmış olsa bile, bunun bir zihniyet meselesi olduğu çok açıktır.

Welhausen, bize bunun çerçevesini çizebiliyor: "(....) Şu halde Hariciler, tam anlamıyla dindar bir ihtilal partisiydiler. Bunlar 'Araplıktan değil, İslam'dan neşet (doğmuş) etmişlerdir. İnsanlar üzerinde hakimiyetin, sadece Allah'a ait olduğunu söylerler. Allah'ın mülküne sahip olma iddiası, onlara göre Tanrı iradesine aykırıdır. Hiçbir insan, diğerinin egemenliğine bağlanamaz. Bütün bunlara rağmen hiç de tam anlamıyla anarşist değiller. Haricilerin dini, gerçekte siyasettir. Tanrının arzuladığı bir cemaati (toplum/topluluk) gaye edinmiştir. Merkezîyetçiliğin en belirgin düşmanları, düzenin gerçek aleyhtarları ve ayrılıkçılardır. Her birey, kendisinin temsilcisidir. Bireyin, kendi dini-siyasi kanaatinin doğruluğuna, sarsılmaz inançla dolu olması lazımdır. Şu halde, uç noktada ve çok özel türden de olsa gerçekte çok aşırı bireycidirler. Düşüncelerini gerçekleştirmek için kılıca sarılmaktan çekinmezler. Aynı kafadan birkaçı bir araya gelince, hemen bir inanç grubu oluşturur. ... "

Demek ki, Hariciler: **a)** Gerçek bir devrim partisidir. **b)** Eylemciidir. **c)** İlahi bir cemaat kurmayı siyasi hedef olarak seçmiştir. **d)** Merkezi devlete karşıdır.

Watt, "Haricilerin kendilerine has görüşleri ferdiyetçi (bireyci) değil, cemaatçi bir düşünce şekline aittir" saptamasını doğru yapıyor. O denli dayanışmacı ve cemaat yanlısıdır ki, onlara karşı mücadele eden ortodoks İslam (Sünni kesim), çok sonradan "Cemaat" kavramını bile Haricilerden ödünç almış; "Ehl-i Sünnet ve Cemaat" deyimini kullanır olmuştur. Günümüzdeki tarikat ya da cemaat dayanışmaları ile Ahilik gibi lonca dayanışmalarının temelinde bu düşüncenin yatmış olması pek muhtemeldir.

Kadınlar Harici savaşçılar arasında azımsanmayacak bir yer tutuyordu.

Yoksulların vicdanı ve sesi konumundaki Hariciler, rakibi olan ortodoks Müslümanlarla tövbe etmeyenlerin dışındaki oluşumlara sıcak bakıyor: onlara gerçek adaleti uyguluyorlardı. Yerli Hıristiyan halkla iyi ilişkiler içindeydiler.

Sözlerine sadık olan Hariciler için şu rivayet anlatılır: "Zindandaki gardiyanın izin vermesiyle dışarı çıkıp dönen bazı Harici tutuklular, bir gün önceden katledileceklerini duydular. Buna rağmen yeniden zindana döndüler. Ertesi sabah idam edildiler. Onlar için, verilen sözü tutmayıp kaçmaktansa, gardiyanın hoşgörüsünü istismar etmeden şereflice ölmek daha iyiydi.

Kan dökücü ve katı eylemciydiler. Kendilerine karşı olduğu kadar, rakiplerine karşı da acımasızdılar. Belki de bu yüzden, "İslam'ın Jakobenleri" diye adlandırıldılar. Bazılarına göre de, "yoksulların anarşist vicdanları" haline geldiler.

Biz, Welhausen'ın Hariciler ile Sebeiyye fırkası arasına duvar çekmesini pek anlayamıyoruz. Onun, "iki akım arasında bağlantı vardıysa niçin Sebeiyye sadece Şiileri kötülemek için kullanıldı da, Haricileri lekelemek için kullanılmadı?" yolundaki sorusunun yanıtı kolaylıkla verilebilir: Hariciler, Emevi devri sonlarına kadar dayanabildiler. Ondan sonra eylemlilikleri bitti, neredeyse kökleri kazındı ve bundan sonra zararsız bir akım (İbadiyye) olarak varlıklarını devam ettirdiler. Oysa Şiilik veya Şiilik kisvesi altında ortaya çıkan Batınilik ile Alevilik, Ali devrinden başlayarak bugüne kadar, Sünni İslama adeta kan kusturdu; onları, yüzyıllar boyu uğraştırdı.

Welhausen'ın tanımından başlayalım: "Adlarını kökeninden aldıkları Kur'an; Kurra'nın gözünde incelenmek için değil, uygulama ve iman gücü için vardı. Ayetleri ibadet için, mescitte olsun, evde olsun, ezbere okuyorlardı. Kurra, yani Kuran'ı ezbere okuyanlara, duacı (duahan) da denilebilirdi.

Claude Cahen ise, "Kurra'nın halk üzerindeki etkinliğinden yararlanarak, adeta merkezi iktidardan bağımsız biçimde hareket ettiğini" yazıyor.

İki görüşü taparlarsak; *Kurra*; **a)** dine son derece bağlıdır, **b)** halk içinde etkilidir ve kamuoyunun barometresi gibidir, **c)** iktidardan adeta bağımsızdır, **d)** muhalefet için iyi bir yayılma zemini, **e)** güvenilmez ve kaypaktır, **f)** Aristokrat değil, halktan kimselerdir.

Kurra'nın, Peygamber ile Ebubekir ve Ömer zamanında bir siyasi-dini yapılanma içine girdiğine ilişkin ciddi herhangi bir kanıt bulunmuyor. Osman zamanında, özellikle etkin oldukları Kufe'de halkın itirazlarına tercüman oluyorlar. Osman'a karşı başkaldırı ortamını hazırlamada ve eyleme geçmede önemli katkıları görülüyor. Bu anlamda Osman'a karşı geniş halk cephesinden bir kesimi temsil ediyorlar.

İLK ALEVİLİK MECRASINI BULUYOR

Halife Osman, Ömer'in sınıfsal ayrıma dayanan mali ve ekonomik politikasını devam ettirdi. Ancak Osman'ın son zamanlarında, fetihler tümüyle durunca ganimetler de bitti. "Atiyye" ve "rızk" dışında insanların eline başka bir şey geçmez oldu. Taşra eyaletlerindeki insanlar, gelirin merkeze (başkent Medine ile Kureyş aristokrasisine) aktığını görünce, homurtular yükselmeye başladı. Yoksullar ile zenginler arasındaki uçurum büyüdü. Taşradaki Ahvaz bölgesinden bir şairin söyledikleri ibret vericidir.

Osman muhalifleriyle Haricilik adı altında yaşanan kopuş, Ali'ye büyük bir darbe vurdu. Halk hareketi, ilk anda halife Ali'den uzaklaştı. Öyle ki, Ali'nin Muaviye'ye karşı sırtını dayadığı Kufe ile Basra ahalisi bile, Haricilerin yanında yer aldı veya tarafsız kaldı.

Hasan, ... Muaviye'ye mektup yazarak, halifelikten vazgeçtiğini açıkladı. ... Kufe'lilere şu gerekçeyi gösterdi: "Sizi, üç nedenden terk ettim: Bir, babamı sizler öldürdünüz. İki, beni karalayıp arkamdan hançerlediniz. Üç: mallarımı yağmaladınız! .." Burada dikkat edilmesi gereken şey, Ehl-i Beyt aristokrasisinin "halka güvenmeyen" bir çizgi izlemesidir. İkincisi de, Ali'nin Muaviye'ye karşı kalesi sayılan Kufe halkı arasında Ali Şiası'nın sayıca giderek azalması, hatta Ehl-i Beyt'e sırt çevirmesi; çoğunun Haricilerle birlikte hareket etmesi, bazılarının Muaviye saflarına katılmış olmasıdır.

Kerbela'da Hüseyin'in katledilmesi, sadece Şia arasında değil Ehl-i Beyt'e sevgi duyan tüm İslam dünyasında büyük bir yankı yarattı. Artık bir avuç kalmış Ali Şiası'nın eline büyük bir koz vermiş oldu: Mazlum olmak ve hakkı elinden alınmış olmak. Gerçekten de Şia, bu kozu, yüzyıllar boyu kullandı.

Tevvabun, Arapça'da "tövbe edip pişman olanlar" anlamına gelir.

Özellikle Hüseyin'e Kufe'ye gelmesi için mektup gönderdikleri halde, ona yardım etmeyen ... kendilerine *Tevabbun* ismini verdikleri grubun lider kadrosunu teşkil ediyorlardı.

Özetlenirse, Muhtar, Mevalinin gözünde (Tanrı-Krallık) yurdunda adeta "Tanrı-kral" fikrinin yayılmasına önayak olmuş; burada Alevilik fikriyatının özündeki "insana tapma" (Benim Kabem İnsandır gibi) düşüncesinin temelini atmıştır. Kuşkusuz bu temel, bireysel değil, yarattığı ortam ve gerçekleştirdiği ayaklanma sayesinde.

Bu yanıyla da Muhtar el Sakafi hareketi, Mevalinin taşıdığı İran ve Mezopotamya kaynaklı zihniyetin bir ürünüydü; Şii izler taşımakla birlikte Alevilik fikriyatının öncüsü, habercisi ve müjdecisidir.

İbn Sebe adlı birisi olsun olmasın, "herkese eşitlik ve hürriyet" sloganlarıyla halk içinde dolaşıp duran bir akım/fikriyatın yandaşları vardı. Bu yanıyla, Sebeiyye ile yoksulların müttefiki ve halk cephesinin önderi Ali arasında ilinti yoktur. Ali, bunları inkar etmiş; yakmış ve sürgün etmiştir. Dolayısıyla ilk Şii olaylarda, Sebeiyye başlangıç sayılamaz.

Sebeiyye, Şii fikriyatı olamaz; olsa olsa Alevilik fikriyatının başlangıç kodunu taşır. Ali Şiası, görece orta kesim ve aristokratların temsilcisidir; her eylem anında tereddütlü, yer yer işbirlikçi ve uzlaşmacıdır.

Sebeiyye ise; hayalperestliği, eylemciliği, kitlesel tabanı ve ütopyasıyla devrimcidir. O, radikal bir halk hareketidir. Zaman zaman Hariciler veya İslam adıyla ortaya çıksa bile bu, o devrimci damarın niteliğini değiştirmez.

Sebeilik; İbn Sebe gibi, bir tarihi kişilik gerçekte yaşamış olsun yada olmasın, "eşitlik, adalet ve özgürlük" fikriyatının başlangıç noktasıdır ve Ali cephesinde ortaya çıkmış; Ali adına hareket ederken, bizzat Ali ve Şiası tarafından imha edilmiştir. Ancak bu akım, Osman'a karşı muhalefet cephesi içinde kalmamış; Ali'nin çizmek istediği düzen içi çerçeveye sığmayıp, bu kez, Haricilik biçiminde dışarı taşmıştır. Zaman zaman Şia fikriyatı ile teması olmuşsa da, esas olarak Haricilerin eylemci ve eşitlikçi geleneğinde yaşatılmış Hucr bin Adiyy hareketinde belli belirsiz ortaya çıkmış, Muhtar-ül Sakafi hareketinde mecrasına oturmuştur. Yani İslamı reddeden, ona karşı yepyeni bir inanç oluşturan; esas olarak yoksulları korumayı ve eşitliği programına alıp uygulayan, insanları milletlerine değil toplumsal (sınıfsal) konumlarına göre ayıran bu fikriyat, Alevilik tohumudur.

İLK ALEVİLİK OCAĞINDA SINIFLAR VE FİKİR HAREKETLERİ

Mezopotamya'nın diğer adının "Verimli Hilal" olduğu herkesçe bilinir. Bu, sadece Dicle ve Fırat gibi iki nehir arasındaki sulu arazi ile el Sevad denilen verimli kara toprakların varlığından kaynaklanmıyor. Aynı zamanda bir kültür ve uygarlıklar mozaïği, halkların doğurgan dölyatağı olduğundan da ileri gelen bir adlandırmadır. Mezopotamya'yı yalnızca, Irak'ın şimdiki sınırları içinde görmediğimizi belirtmek isteriz. O; Suriye, Ürdün, Anadolu, İran'ı içine alacak genişlikte; Akdeniz, Yunan, Mısır ve Hint uygarlıklarıyla etkileşim içinde, bu arada Orta Asya ile Yemen-Habeşistan arasında geçiş noktasını da oluşturmaktadır.

Halife Ömer'in mescit(cami) ile meydana, stratejik bir önem atfederek yerel güçleri cami+meydan+qasr (hükümet konağı) üçlüsüyle denetlemeye çalışması, İslam devleti açısından son derece zekice bir plandır. Devlet ile dinin bütünleşmesi bakımından hayati bir konudur.

Arap-İslam adına, Basralıların sınır boylarında veya İran içlerinde yaptıkları akınlar sırasında esir edip köleleştirdikleri insan sayısı bir hayli kabardır.

Köleleştirilen bu esirler ganimet malı sayılmış olup, devlet beşte birine el koyuyor, geri kalanını savaşçılar arasında paylaşıyordu. Bunlar, esasta Sasani askeri olduklarından, azad edilerek Arap milis ve askerlerinin eğiliminde kullanılıyordu.

Başlangıçta İslam devleti; esir alıp köleleştirdiği insanları azad ediyor veya köle pazarlarında satıyordu. ... Henüz oturmamış İslam devletinin bunları istihdam edip besleyecek kapasitesi olmadığından, ya belli bir kısmını alıp satıyor ya da özelleştirme yoluna gidiyordu. Yani evlere ve aristokratlara hizmetçi/uşak olarak veriyordu. Ne zaman ki Ömer'in ortaya attığı garnizon kent (*mısr*) ve işgal bölgelerinde kolonizasyon (İskan sömürgeciliği) projesi ete kemiğe büründü, o zaman tarım, sanayi ve ticarete canlanma başladı ve kol gücüne ihtiyaç duyuldu.

Aralarında Hanefiyye mezhebinin kurucusu İmam Ebu Hanife'nin de bulunduğu Kufe alimleri, kaçan köleyi ilk üç gün içinde yakalayan herkese 40 gümüş dirhem mükafat verilmesini kararlaştırdılar. İmam Şafii, kaçan kölenin herkes tarafından yakalanmasına karşı çıkmış, Maliki mezhebi kurucusu da, bu işin, erbabına bırakılması yolunda fetva vermiştir.

Köleler bazı mallara da sahip olabilirlerdi. Ancak köle kullanamazlardı. Kölenin malları, efendisinin sayılırdı. ... Efendi, kölesine Müslüman olmayı dayatamazdı. Sadece teşvik edebilirdi. Bu bakımdan köle, eski inancına devam edebilir ve ya başka bir dine geçerek gereklerini yerine getirebilirdi. ... Medeni haklar yönünden, köleler Müslüman olsalar bile, efendilerden daha aşağı bir statüde kabul ediliyorlardı.

Kölelerin böyle bir toplumsal çerçevede tutulması, zamanla onlarda bir sınıf bilinci oluşturdu ve ortak bir kültürün zeminini yarattı. İşte, Alevilik olsun, Şiilik veya Haricilik olsun, hemen tüm muhalif akımların yeşerdiği seralardan birisi köle tabakasıydı.

Kölelerden sonra durumu en kritik olan kesim; Arapça "el Acem" diye bilinen, çoğunlukla İran kökenli ikinci sınıf insanların oluşturduğu toplumsal kesimdir.

Arapça'da "Acem", bilinmeyen, anlaşılmayan ve yabancı olan her türlü anlama geldiğinden, "el Acem" de Arap olmayan herkesi kapsamaktadır. Acem tabakası, esir edilip köleleştirildikten sonra azad edilen, dolayısıyla köle sınıfından bir parmak üstün, ama Arap efendiden bir parmak aşağıda olan toplumsal bir konuma sahiptir. ... Diledikleri işlerde çalışıp para kazanabilir, istedikleriyle evlenebilirler.

Sayı kalabalıklaşıp etnik köken çeşitlilik kazanınca, öncelikle güvenlik nedeniyle, hepsinin Basra'da yaşamasına izin verilmedi. Bir kısmı, Şam diyarına nakledildi; bazısı, Bizans ile sınır boylarına konuşlandırıldı ve belli bir bölümü de Antakya (Hatay) bölgesi ne gönderildi.

Bizce bu nokta incelenmeye değer. Yani İsfahanlı, İranlı ve Kürtlerle bir şekilde bağı olan Deylemi kökenli askerlerle, Kürt olduğu konusunda doğruya yakın şeyler söylenen Sasanilerin, Basra bölgesinden Şam diyarı, Bizans'a sınır olan şimdiki Güneydoğu Anadolu bölgesi ve Hatay'a yerleştirilmesi, günümüzdeki Aleviliğin çıkış noktaları konusunda fikir vericidir. Dikkat edilirse, Hatay ve Suriye'deki Aleviler Nusayri'dir. Şam diyarı-Antep-Maraş-Malatya-Urfa-Cezire hattındaki Aleviler ile Hakkari ve Irak Kürdistanındaki Alevi oluşumlarının, anılan dağıtım sonucu ortaya çıkmadığını kin söyleyebilir ki?

Basra valisinin oğlu Ubeydullah bin Ziyad tarafından esir edilip (Orta Asya/Türkistan seferleri sırasında) Basra'ya getirilen 2000 kadar Buhara'lı Türk'ten de söz etmek gerek. Bunlar devletin yanında kalıyor, "Aliyye ve Rızk" alabiliyordu. Genellikle devletin Hassa Alayları (ya da günümüz deyimiyle Çevik Kuvvet/Özel Tim) gibi kullanılarak, toplumsal hareketleri ve başkaldırıları bastırmakla görevlendirilmişlerdi. Bu paralı askerler, Basralıların deyimiyle, "El Buhariyye" (Buhariler/Buharalılar) adıyla ünlenmişti.

Her cinsten ve renkten siyasi partinin legal ve illegal faaliyetlerine, tanık oluyoruz o dönemde. Ali Şiası, Emevi Şiası, İbn Zübeyr Şiası, Alevilik nüvesi, Harici, Mürcie, Mutezile akımları da birbirleriyle rekabet ya da ittifak halindeydi.

Anılan sınıf ve katmanlar; zaman zaman birbirleriyle iç içe geçiyor, kimi zaman ayrışıyorlardı. Her durumda, Acem adı verilen bu geniş topluluk, benzeşik değildi.

Acemler ile Araplar arasındaki ilişkide büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Zaman zaman birbirlerini öldürecek kadar kopuk, iki farklı sınıf/tabakadan söz etmek mümkündür.

Acem topluluğunun, devletle barıştığı anlarda bürokratik makamlarda yer alması, ticari hayatta ilerlemesi Arap efendilerin hoşnutsuzluğuna yol açıyordu. Özellikle Araplar, kendi tekellerindeki yönetim kademeleriyle askeri mevkiileri, bunlara kaptırmak niyetinde değillerdi.

Bu ve benzeri nedenlerle, Acem erkeklerinin Arap kadınlarıyla evlenmelerine, "soyumuzun temiz kanı bozulacak" gerekçesiyle karşı çıkıyorlardı. Evlenmelere sınır konulmuştu. Müslüman olmayan Acem bireyinin Müslüman bir kadınla evlenmesi, ağır cezalara neden oluyordu.

Acem topluluğu boynunda kolye veya tasmaya benzeyen veya bileğinde bileziğe benzer bir şey taşırdı ki, Mevali olduğu belli olsun ve Arap efendilerden ayırt edilebilsin. ... Müslüman olmayan Basra ahalisinin Müslüman olanlardan farklı renk ve kalitede giyecek giymeleri zorunluydu.

Özetle, İran'daki köylü yığınlarının Basra'yı adeta istila etmesi, kentte büyük bir kargaşaya yol açtı.

Fakirlik diz boyuydu; devlet halkın bin bir ricası karşısında bazı aşevleri açıtıysa da bu, derde deva olmaktan uzaktı. Öte yan dan, Basra'ya kim vali ve yönetici olduysa vurgun üstüne vurgun vurdu.

Böyle bir oligarşi, hem askeri, hem de bürokratik kademelere hakimdi.

Anılan nedenlerle Harici hareketi patlayıverdi ve Basra'da geniş halk desteği buldu. ... Hariciler son derece tahripkar eylemler gerçekleştirip, kendilerini destekleyen orta tabakayı da bizzat ayaklanmaya katılmaya çağırdıklarından, orta tabaka, zikzak bir tavır içine girdi. Bu da yönetimin işine yaradı.

Şuubiyye, başlangıçta, fetihler yoluyla Arap yönetimine giren Arap asıllı olmayanlarla Araplar arasında eşitlik meselesini çözmeye çalışan, ancak sonradan yavaş yavaş Araplara karşı bağnaz bir tavır takınarak Arap soyuna düşmanlık eden, onu dünya kavimlerinin en adisi sayan ve Arap olmayan kavimleri Araplara üstün tutan bir fırka (parti/hareket/akım-FB.) dir.

Arap kabile akıncıları, kendilerine "el Qabail" (Kabile) adını vererek, bununla övünürlerdi. Buna karşılık egemenlikleri altındaki halkları/kavimleri, "Şuub" (halk, sokaktaki insan, sürü, uyruk, yönetilenler vs) diye çağırırlardı. Bu, İslam öncesi Türklerde "Akbudun" (aristokrat) ve "Karabudun" (avam) ayırımına, İslamiyet'i kabul ettikten sonra, bir çeşit "Alperen/Gaziyan" isimlendirmesine yer veren zihniyetle benzeşir. Biraz da, Osmanlı'nın Türk halkına, "Etrak-i bi idrak" (Akılsız Türkler) demesine benzer.

İkinci nokta ise, Şuubiyye'nin niçin eriyip gittiğine ilişkindir. Çünkü, o, başlangıçtaki kavimsel / sınıfsal görünümünden çıktı. Kavimsel işlevini bitirip, yerini sınıfsal olanına bıraktı. O tarihten itibaren de resmi İslama/İslam devletine başkaldıran köylü hareketlerine, genel anlamda Batınlık diye bilinen, sonradan Alevilik/Kızılbaşlık olarak adlandırılacak olan bir kimliğe bürünerek, sadece Arap egemenliğine karşı değil, bu kez, kendi kavminin yöneticilerine karşı da direniş geleneğine dönüşüverdi. Zaten orta yerde Arap egemenliği kalmamış, onun yerini Selçuklu, Karamanlı, Osmanlı, Safevi vs. egemenlikleri almıştı.

EL Biruni'nin ifadesine göre, İbn-ül Mukaffa, sırf Maniheizm'i yaymak amacıyla kaleme aldığı *Kelile* ve *Dimne* adlı kitabı "Bab-ı Berzeveyh" bölümünü eklemiştir. El Biruni de dinler tarihi ve benzeri eserleriyle bu kesim içinde sayılır.

Fetihler sonucunda Arap egemenliğine giren değişik inanç ve kökenden halklar çoğalınca, Araplarda ilk çekingenlik başladı. İkinci halife Ömer'in İran asıllı Mecusi inançlı Ebu Lu'lu tarafından öldürülmesi ise, bu çekingenlikten çıkılıp karşıt önlemler alınmasına ve Mevali denen kesimin giderek hor görülmesine yol açtı.

Asil Arap kanının bozulmaması için, Mevaliden birinin Arap kadınıyla evlenmesi, bağışlanmaz bir suç olarak kabul edilmiştir. Böyle birinden doğan çocuklar, "Mukrif" (soyu bozuk, piç anlamına da gelebilecek melez) lakabı takılarak aşağılanmıştır.

Arap egemen sınıfı, Mevalinin çalıştığı esnaflık türünden meslekleri aptalca meşgaleler olarak görüp, "Ahmaklık dokumacılar, muallimler ve çıkırıkçılarda somutlaşır" diyebilmiştir.

EHL-İ BEYT MÜCADELEYE GEÇ KATILDI

Kerbela olayı ... Esasen bu olaydan hemen sonra ortaya çıkan İslam içi ilk muhalif akım, Şiilik ya da Alevilik değil; Mutezile olmuştur. Özellikle Hasan'ın, halifeliği Muaviye'ye teslim etmesine kızan bazı "İlk Şiiler" kenara çekilerek, Mutezile'yi oluşturmuştur.

Şarkiyatçı Watt, "Muhtar'ın ölümünden sonra 737'ye kadar herhangi bir Haşimi (Ehl-i Beyt mensupları-FB) ayaklanma kaydı yoktur; yani yarım yüzyıllık bir sessizlik dönemi vardır" diyor ve ekliyor: "İmami rivayetlerde bile, İmamların, en azından Emevi yönetiminin sonuna yakın zamanlara kadar, siyasete ciddi şekilde bulaşmadıkları konusu da açıktır." ... On iki İmamcılar ile İsmaililer, bu teze itiraz ediyorlar.

Abbasiler, iktidarı ele geçirirken dini ve sınıfsal meşruluk kazanmak için, "Ehl-i Beyt'i temsil etme sırası bize İbn-ül Hanefiyye oğlu Ebu Haşim'den geçmiştir" iddiasıyla yola çıktılar. Bu bile, Ebu Haşim'in sadece siyasi işlerde değil, aynı zamanda başka alanlarda da aile reisi (veya imam) olarak tanınmış olmasını gerektiren bir görüştür ki, On iki İmam tezine aykırılık taşır.

Süreç içinde Abdullah bin Muaviye'nin Ali Şia sı gibi görünen düşünceleri de, "İslama bağlı kalmaksızın serbest fikirli olma" diğer bir deyimle "sapık düşünme/zındıklaşma" yönünde gelişmektedir. Şiilik ile dinsizlik (İslama aykırı düşünce/Rafizilik anlamında) arasında ince çizgi oluşmuş, birinden diğerine atlamak kolaylaşmıştır.

İşte, Alevilik damarını görüyoruz burada.

Bir nokta daha yakalayabiliyoruz: Mezopotamya'daki ilk Alevi ocağı, gelişmeler sonucu giderek İran ve Horasan'a kaymaktadır. Nitekim Basra ve Kufe gibi merkezlerde gelişen Alevi fikriyatı ile İslama aykırı düşünceler (Sebeilik, Rafizilik, Haricilik, Şuubiyye, Zeydilik, Muhtariyye vs.) merkeze yakın yerlerde yenildikçe, uzak diyarlara taşınarak muhalefet odaklarını oralarda oluşturdu. Ebu Müslim Horasani, Abbasiler, Abdullah bin Muaviye vs bunlardandır. Sadece Zeydiyye fırkası, başlangıçta halkı Müslüman olmayan Taberistan, Deylem ve Horasan gibi yerlerde eylemliliklerini sürdürdü. Bir kolu, Fas'a giderek İdrisi devletini kurdu, diğeri ise Yemen bölgesini tercih edip, orada istikrar kazandı.

İster sadece Ali-Fatıma evladı, ister Ali soyu, isterse geniş anlamda Haşimoğulları evlatlarını kapsayacak biçimde alınsın, Ehl-i Beyt'in kendi içinde bütünlük oluşturamadığı, bu nedenle Abbasi devletinin kurulduğu 750 yılına kadar göze çarpan herhangi bir siyasi harekete katılmadığı görülmektedir.

Ehl-i Beyt'i oluşturan ilk 100 kadar şahsiyetin adı sararıp solunca, çeşitli kimseler, kendilerini "imam" diye tanıtmakta veya böyle sayılmak ta gecikmediler. Bunların bir kısmı, gerçi Ali-Fatıma soyundandı: fakat soy öylesine genişledi ki, hak sahibi olduğunu ileri sürenlerden herhangi biri üzerinde görüş birliğine varılamadı.

Başlangıçtan itibaren, Ehl-i Beyt içinde kimin imam (önder/aile reisi) olacağı konusunda anlaşmazlıklar çıktı.

Geniş anlamdaki Ehl-i Beyt içinde yer alan bir aile daha vardı: Al-i Abbas.

Rivayete bakılırsa, Ali soyundan İbn-ül Hanefiyye oğlu Ebu Haşim Ali'ye, 99 hicri/717 miladi yılında Şam'da Emevi halifesiyle görüşmesinde, kendisine zehir içirilmişti. Ebu Haşim, yola çıktıktan sonra zehirlendiğini anlayınca, amcazadeleri Abbasoğullarının oturduğu Humeyme beldesine giderek ona bazı vasiyetlerde bulundu. İmamlığı da, Abbasilerden Ali oğlu Muhammed'e bıraktı. Böylece, imamet, bir vasiyet üzerine Ali ailesinden Abbas ailesine geçmiş oldu.

Ali'nin hilafetinden 749'lara kadar, "Abbasiler" veya "Aleviler" sözcüklerine sık rastlanmamıştır. Her iki deyim yerine, tümünü birden dile getiren genel bir adlandırma kullanılmıştır: Haşimoğulları, Haşimiler, Ehl-i Beyt vs.

"Allah'ın kulu olduğumuzu inkar edip, biz Ehl-i Beyt imamlarının peygamber olduğunu iddia edenlere lanet olsun" diyen de İmam Cafer Sadık'tır.

Bu, kendilerini Caferi mezhebi üzerinden İslama bağlamaya çalışan bazı Alevi bilgiçlerinin kulağına küpe olmalıdır.

Şii yazarlar, genelde Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir ve Ebu Seleme Hellal gibi Alevi fikriyatının o devirdeki öncülerini kendilerinden ve Ali Şiası'ndan saymazlar. Tersine, onların görüşlerini, Şiilik'e sızmış "zındık/kafir/imansız" fikirler olarak niteleyip, "Bunlar Abbasi Şiası' dır" derler.

Büyük altüst oluşlar sırasında, inanılmaz zaferlerle benzersiz yenilgilerin yaşandığı halk hareketlerinden aykırı fikirler doğar. Halkın beklenti ve özlemleri, kökeni eski çağlara dayanan bu tür düşsel kurgularla dile getirilir. Madem İslam devletine karşı çıkmıştır. O halde bu dinin kurucu Peygamberine de karşı çıkmış sayılır. Hz. Muhammed, peygamber olarak biraz geri plana itilmiştir. ... Bu durumda, onun yerine ikame edilmek üzere, Muhtar gibi bir halk önderi seçiliyor.

Demek ki, İslama aykırı düşüncelerin filizlendiği geniş Mezopotamya coğrafyasında, Alevilik fikriyatını etkileyenler çoğunluktadır.

Bunun da Şiilik/Caferilikle yani Alicilik ile bir ilintisi bulunmaz. Bizzat Şii yazarlar söylüyor: "Bazıları, zaten Teşeyyu (Şiilik) ile İslam dininden çıkmış fırkaları, Şia diye adlandırıyor. Oysa Şiilik ile bunların hiçbir ilintisi yoktur... Şiilik'in anlamı ve çerçevesini çizdiğimizden, bundan böyle hiç kimse, On iki İmamıyye dışındaki hiçbir fırkayı Şii olarak nitelene hakkına sahip değildir. Olsa olsa İsmaililik ile Zeydilik, belli oranda da Fatimilik ve Vakıfılık fırkalarını bu çerçeveye dahil edebiliriz. Aslında son ikisinin varlığından eser kalmamıştır. İsmaililik ile Zeydilik kendi adlarıyla anılır olmuştur, o halde, Şiilik denince akla ilk gelen On iki İmamlık mezhebi olmalıdır.

Aşağıdaki akımlar ise, Şiilik üzerine kayıtlı olmayıp, tersine İslama ve Şia fikriyatına düşman zındıklık (dinsizlik/imansızlık) olarak görülmelidir: Keysanilik, Mansurilik, Beyanilik, Muğirilik, Hattabilik, Ulyailik ve Ebu Müslim mezhebi olarak bilinen Ravendilik."

ALİ'NİN SEMAYA ÇIKARILIŞI

İbraniler, Tevrat'ı, Yunanlılar, İlyada ve Odissee'yi yazmadan bin yıl kadar önce Sümer'de mitolojiler, destanlar, ilahiler, ağıtlar, atasözü koleksiyonları, masallar ve hikayelerden oluşan zengin ve gelişmiş bir edebiyat bulunuyordu.

Martin Bernal adlı araştırmacı, yaptığı titiz inceleme sonucunda, Antik Yunan kültür ve uygarlığının Mısır'dakinin bir uyarlaması olduğunu açıklamış: Mısır'daki dinsel düşüncenin Yahudilik ve Hıristiyanlık üzerindeki derin etkisini ortaya koymuştur.

Mitos denen "doğaüstü olaylar; insan düşüncesinin çözümlenemediği, akıl ve mantığına göre yorumlar getirdiği doğal sorunları içerir. Logos ise, bilgi, bilim, akıl gibi anlamları içerir. Bu düzlem de mitoloji, ilk yaratılıştan başlayarak, tanrıların insanlarla ilişkilerini açıklayan efsanelere denir. Mitoloji, tapıtlarını kendi yaratan insanoğlunun, kendisiyle ilintili dış olaylara (olgulara) gerçeküstü yorumlar getirmesidir. Bu da, ister istemez üretimin belli bir aşamasında Tanrı fikrine götürür.

Mitos türleri şöyle sıralanabilir: **a)** Ritüel (Ayin-Tören) Mitosları. **b)** Orijin (Köken) Mitosları. **c)** Prestij (Şan/Ün) Mitosları. **d)** Eskatalogya (Dünya/Ahiret) Mitosları.

Suriye-Arap mitolojisinin ana hatlarını verelim:

Kabile arasından (tanrısından) gelen ve sadece o kesime seslenen özel vahiy söz konusudur. ... Kalıtsal yönden dışa kapalı bir inançtır. Yani ister Yahudilik, ister Hıristiyanlık, isterse İslamlik olsun, sadece mümin cemaatin dini törenlere (ayin) katılabildiği bir topluluk/kavim dinidir. ... Kadınlar, yasalardan ziyade doğanın kurallarına bağlı olduklarından, her üç dinde de din adamı (peygamber, evliya, imam, müşid, haham, piskopos vs.) olamazlar. Dolayısıyla kadınlar, benimsenen Tanrıya (put, ilah, rabb vs.) üstün olamadıkları gibi, onunla eşit bile değildiler. ... Her kabilenin kalıtsal mitosları simgesel değil, tarihsel kabul edilmekte, başka halklarla (müşrikler, kafirler, zimmiler vs.) bulunan ortak noktalarını mutlaka kendilerince gerekçelendirmektedirler.

Ya Sümer-Mısır, Girit gibi Hint ve Çin'in de temeli olan Tunç çağındaki Sami olmayan toplulukların mitosları nasıldır?

Vahiy denen şeyin tek kavim ve cemaate ... veya teolojiye ... özel olmayıp, herkese seslenmesi...

Kadınların ritüel (ayinsel/törensel) rollerinin olması, evrensel tanrıçanın, ne olursa olsun bütün biçim ve düşüncelerin (tanrılar dahil) içerildiği mayanın sınırlayıcı gücünün vücut bulması. Yani kadın erkinin üstün, dolayısıyla erkeğe göre öncelik taşıyan bir saygı görmesi.

Anadolu- Mezopotamya-Kafkasya-İran-Orta Asya-Hint uygarlıklarında bolca Ana Tanrıça vardır. Ayrıca Anadolu-İran-Mezopotamya Alevilerinin, Hz. Ali eşi Hz. Fatıma'yı ilahlaştırmaları da bu zihniyetten kaynaklanmaktadır.

MÖ.1500-1250'lerde Yunanistan, Anadolu, İran ve Ganj havzasına giren Aryanlar, beraberlerinde, ataerkil panteonlarının görece ilkel mitolojilerini de getirdiler. Daha eski Evrensel Tanrıça mitolojileriyle yaratıcı bir sentez oluşturdular. Hindistan'da Vedantik, Puranik, Tantrik ve Budist

öğretileri, Yunanistan'da Homeros ve Hesiod'u, Yunan trajedi ve felsefesini, dinsel tiyatro ve Yunan bilimini ürettiler.

İlk bakışta, mistisizm denen şeyin üç temel ögesi olduğu görülür: İç tecrübe, sezgisel bilgi ve mutlak varlıkla birleşme.

Tasavvuf ile mistisizm aynı şeyler midir? İslamcı çevreler olaya, Müslümanlık/Hıristiyanlık çatışması temelinde yaklaştıklarından, genelde soruyu olumsuz yanıtlarlar. Mistisizm ile tasavvuf arasında dağlar kadar fark olduğunu belirtip, ikisinin esastan ayrıldığını ileri sürerler. Ancak ortak noktalarla farklılıklarını karşılaştırdığımızda, özde değil ayrıntılarda ayrıştıklarını görürüz ki, bu da olağandır.

Cüneyd Bağdadi (öl.910) şöyle demiştir: "Tasavvuf, ibadet etmek, oruç tutmak değildir; ihlastır, ruh cömertliğidir. Sufilik ne bir şeye sahip olmak, ne de bir şey tarafından sahip olunmaktır. Sufilik özgürlüktür, özveridir, kendini sınırlamaktır. Tasavvuf, Allah'ın seni sende öldürmesi, kendinde diriltmesidir."

Ebu Muhammed Ceriri, "Tasavvuf, her çeşit üstün ahlaki edinmek, her türlü kötü huydan sıyrılmaktır." der.

Tanımlara bakarsak, tasavvuf aşağıdaki noktaları kapsar; **a)** ahlaktır, **b)** zahidliktir, **c)** tüm varlıklardan aşkın olan Allah ile birleşmektir, **d)** vecd halidir, **e)** söz değil, özdür, **f)** bilginin kaynağı Allaktır, **g)** tasavvufun kaynağı da Kur'an ve Sünnettir.

İslami kaynaklar, tasavvufun İslam dinine yararlı mı, zararlı mı olduğu konusunda da hemfikir değiller. Sözelimi karşıt görüştekilerin iddiaları şöyle özetlenebilir: "Tevhid/Vahdet (Allah'ın teklifi), İslam'ın belkemiği ve özüdür. Tasavvuf, bu tevhid kavramını zedelemiş, İslam dinine vahdet-i vücut ve vahdet-i şuhud, hulul ve ittihad (Allah'la birleşme) gibi kavramları sokarak tevhid inancını bozmuştur. Hz. Muhammed'i de insanüstü sıfatlarla donatıp, İslama aykırı davranmıştır.

Tasavvufu destekleyen İslamcı çevrelere göre ise, "İslam kültürü geniş bir yelpazedir. Tasavvuf da kanatlardan birini oluşturur. İslam'ın ilk döneminde fıkıh ve tefsir usulü diye bir şey yoktu. Dolayısıyla tasavvuf diye bir kavram da olamazdı. Tefsir denen şey, zaman içinde gelişmiştir. Tasavvuf da bir tefsir tarzıdır. O da diğer İslami ilimlerle birlikte doğmuştur, Tasavvufun bazı zararları olmuşsa da, esas itibarıyla onun dayandığı kavramlar (tövbe, sufilerin yaşam tarzı, toplumsal kurumlar olarak tarikatlar ve irşad gibi) İslami'dir. Dolayısıyla yararlıdır.

İslam'ın ilk dönemlerinde henüz sufi sözcüğüne rastlanmıyor.

Ne zaman ki Abbasi devrinde Yunanca, Süryanice, Sanskritçe, Farsça gibi dillerden Arapça'ya bilgi, felsefe, matematik, doğa bilimleri gibi kitaplar çevrildi; o zaman Müslümanlar arasında 'Kader, Allah'ın sıfatları, Allah'ın kelamı, Allah'ın bilgisinin sınırları, insanın özgürlüğü, kaderi, serbestliği vs.' gibi konular tartışılmaya başlandı.

Bunların çoğaldığı devirde, *Zahidler* adıyla anılanlar da giderek *Sufiyye* olarak adlandırıldılar; kendi meslek ve kurallarını açıkça yazmaya başladılar. Sonraları bunlar, kendi yoldaşlarına 'kavm'; cemiyetlerine girip bağlanmış olmayanlara 'halk' adını taktılar.

Bu görüşü destekleyenlerden biri Prof. Dr. Fuad Köprülü'dür: "İslamiyet'in ilk asırlarında hiç mevcut değilken, sonraları İran, Hint, Yunan fikirlerinin ve kısmen de İsevilik (Hıristiyanlık) tesiriyle, unsurlarından en fazlasını da İslamiyetten almak şartıyla, teşekkül eden tasavvuf mesleği, az zamanda bütün İslam merkezlerini kaplamıştı."

Doğubilimcilerin çoğu da aynı kanıda: "Yunan'a değil, İran'a, belki de Hint'e ait son bir etki, doğudan gelip İslam felsefesi üzerinde etki yapmakta gecikmedi. Bu etki, İslam felsefesinin Yeni Eflatunculuk felsefesi yönünden daha önce uğradıkları tasavvuf ve Vahdet-i Vücut eğilimlerini destekleyip kuvvetlendirecek, Sufilik idi ... "

Tasavvufun İslama nasıl geçtiği konusunda farklı görüşler bulunuyor. Bunlar:

- a) Ari/Aryan yani İran etkisini öne sürenlerin başında J.A. Gobineau yer alır. Sami ırkına karşı tutumu ve Ari yandaşlığıyla ün salan Friedrich Delitzsch şöyle der: "İslam'daki sanat, felsefe ve bilimsel gelişme gibi, tasavvuf fikri de yüksek bir zihniyet ve kabiliyet ürünüdür. Fakat, Sami topluluklar, özellikle de Araplar böyle yeteneklerden yoksundurlar. Dolayısıyla, tasavvuf, onların fikri faaliyeti olamaz. O halde, kaynağını Ari topluluklardan alan tasavvuf, İslami kimlikli olmayıp, Arilerden gelmiştir." ... Bu kuşak, tasavvufun kaynağını, Ari toplulukların inancı olan Zerdüştilik ve Mani diniyle açıklamaktadır.
- b) Yahudi kökenli araştırmacılar, ... Yahudi metinlerinden geçmiş olabileceği düşüncesini taşırlar.
- c) Yunan düşüncesinin tasavvufa etkisini savunanlar, daha çok Şuubiyye hareketi içinde yer alan ünlü ortaçağ din/mezhep araştırmacısı el Biruni'nin tezlerinden hareket ederler. Çünkü el Biruni, Sufi kelimesinin Yunanca "Sophos" sözcüğünden kaynaklanabileceğini, özellikle Pisagorculuk, eski ve yeni Eflatunculuk felsefelerinde görülebileceğini açıklar.
- d) Tasavvufun kaynağını Hint dinlerinde ve felsefesinde arayanların sayısı bir hayli kabardır. Mesela Vahdet-i Vücut ile "Vedanta" ekolü arasında benzerliklerle, Mevlana ve Hafız Şirazi'nin şiirleriyle "Gita Govinda" arasında yakınlıkları gören W. Jones, İbrahim İbn Ethem ile Budha'nın hayatı arasındaki ortak noktalara işaret eden Kramer ile Robson; "Upaşişad"lara genel tasavvufi düşüncüyü yaklaştıran Thöluck ve Horten bunlardandır. ... El Biruni de tasavvuf düşüncesiyle Hint fikirleri arasındaki benzetmelere işaret eder.

Yunan misterlerinde mistisizm, bu anlamıyla Yeni Eflatunculuk adını alan ve Oriental Senkretizmin de realitenin, entelekt (akıl)'ten ziyade sezgisel (hadsî) fakültelere dayanan özel bir kavramı sayıldı.

İsa'nın doğumundan sonra Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında bu yeni Eflatuncu fikirler, Hıristiyanlıkla birleşerek, mistik teolojinin, yani Hıristiyan mistisizminin temelini attı.

Ortaçağda daha yaygın ve kesin olarak kullanılan sözcük, "*contemplatio*" yani "tefekkür"dür. Bu, alışılmış dini ibadetler arasında bulunandı değil, ruhsal tecrübenin gelişmiş ve nadir bir formunu betimlemek için kullanılıyordu. Tefekkürün ifadesini elde etmek için, kadınlar ve erkekler dünyadan el etek çekiyor; olup bitenlerden uzaklaşıp tamamen farklı bir hayat tarzı talep ediyorlardı.

Hıristiyanlar nezdinde mistisizm; tümüyle bir *teemmül* (meditation) ve *tefekkür*/tedebbür (contemplation)'dür, Burada meditation kavramı, belli bir konuda, genel yönlerini ortaya çıkarmak üzere gerçekleştirilen derin düşünüş olarak algılanmalıdır. Contemplation ise, anlam bakımından daha geniş olup şu demektir: Zihnin, kendisini diğer tüm şeylerden uzaklaştıracak ve

kendi hallerinden dahi habersiz bırakacak derecede, seçtiği nesneyi/şeyi düşünmesi, onun derinliğine dalmasıdır.

Musevi mistik deneyimi, toplumsal olarak paylaşıla gelmiştir. İzdırap ve zulüm, Mesih tarafından kurtarıma ümidinin bu deneyime sızmasına, sürgün olgusu (diaspora) ise, kavimsel/cemaatçi bir ruhla yoğrulmasına neden oldu. Talmud bilgelerinin ilk öğüdü, "ekmeğini tuz ile ye, suyunu azar azar iç, yerde yat, kapalı bir yaşam sür ve çok çalış..." olacaktır.

Alevilikteki "fenafillah" Tanrıda yok olma, birleşme aşamasına tekabül eder.

Kabalacılar için, düşünce, eylem ve hedef birbirlerine doğru dan bağlantılıdır; bu nedenle aklını, bedenini ve ruhunu ne kadar çok arındırırsa, Tanrıya o kadar çok benzer. İnsanın tanrı görüntüsünde yaratıldığına inandığından, mistisizm yöntemiyle kendisini o kadar parlatacağı ki, sadece Tanrıyı yansıtacaktır. Bu durumda "Mutlak Varlıkla birleşme, benzerin benzeri çekmesi" olayı olmaktadır.

Pir Mehemed ise, "*Bir ismim Ali'dir, bir ismim Allah/Şükür birliğine elhamdülillah*" mısrasını dile getirmektedir.

Gerek Türkiye'deki Müslümanlar gerekse, Bektaşî ve Aleviler arasında, her esnaflık dalında bir piri (Ali, Salmani, Farsi vb) olduğu yolundaki efsane yaygındır.

Zerdüştilik inancından esinlendiğini varsaydığımız Kabalacıların bir tezi daha vardır: "İnsan hayat ruhunu biriktirebilir ve bunu kutsal enerjiye (Elohim Hayim) yani Yaşayan Tanrıya dönüştürebilir."

Hallac-ı Mansur da "*Enelhakk*" derken, yaşayan bir tanrı olduğunu söylemek istemiştir.

İmam Cafer'e atfedilen şu sözlere bir bakalım: ... "İnsanda üç haslet vardır: 1) Hayadır, 2) Edeptir, 3) Gönüldür. Latif sözlü ol, cömert ol; evveli-ahiri fark eyle; soysuzluk etme; gönül kırma, hakkın buyruğuna ibadet eyle ... "

Batın kavramının üç anlamı bulunur:

- a) Kutsal metinden (nass) bağımsız bir yorum. Görüş sahibinin, istediği biçimde yorumlayıp keyfince tevil eyleyebileceği bir kanala girer böyle bir yorum.
- b) Kutsal metinden koparak, metnin lafzıyla (yazılı haliyle) aklın gereklerini yerine getirebilecek bir uyum sağlama.
- c) Kutsal metnin zahiri (görünüştaki) basit anlamını dışlayarak, iç anlamı üzerinde durmak. Böylece, kutsal metnin bağlayıcılığı, tevil yoluyla bertaraf edilmiş olunuyor.

"Kıyamet gününden önce ortaya çıkarak, büyük altüst oluşlar ve karmaşa içinde yollarını kaybeden insanları dine döndürüp mutluluğa kavuşturacağına inanılan kişiye" Mehdi adı verilir.

Bir varsayıma göre, kıyametten önce sadece Hz. İsa, gökten inip "Deccal"ı öldürecek, insanları kurtaracaktır. Bu inancın kökeninde Zerdüştilik'in iyilik tanrısı Ahura Mazda (Hürmüz) ile kötülük tanrısı Ahriman'ın çatışması, nihayetinde Hürmüz'ün galip gelmesi düşüncesi yatar. Hz. İsa Hürmüz, Deccal ise Ahriman ile yer değiştirmiştir sadece.

Mehdi inancı, tek bir dine özgü değildir. Zerdüştilikte "Hürmüz", Musevilik ve Hıristiyanlıkta "Mesih", Budizmde "Buda", Brahmanizm'de "Vişnu", İslam'da ve özellikle Şiilikte ise, "Beklenen Mehdi" kavramıyla karşılanır.

Biz, ister Zerdüştilik, ister Yahudilik, ister Hıristiyanlık, ister İslamlık olsun, ya da Şiilik ve Alevilik gibi hemen bütün inançlardaki Mehdilik fikrinin kaynağında şu toplumsal psikolojiyi görürüz: "Toplumsal altüst oluşlar sırasında halk, ister başkaldırı halinde olsun, isterse zulüm altında hareketsiz kalsın, bir beklenti içine girerek hayal gücünü çalıştırır. Orta yerde alternatif siyaset akımlarının olmadığı bir zamanda, halkın bu düşsel gücü, dinsel/mezhbpsel dalgaya dönüşür. Mehdilik, zulme, haksızlığa, adaletsizliğe karşı, eşitlik ve adalet temelindeki umudun, özlemin ve beklentinin adı olur.

Alevilikteki Mehdi, çoğu zaman Ali boyutunu aşarak "Hızır" donuna girer, başka zatların kişiliğinde de somutlaşabilir. Hıristiyan azizleriyle Anadolu evliyaları birbirine karşıtılır. Anadolu ve Rumeli bölgesindeki Alevi - Bektaşilerin, kerametleri duyulan Hıristiyan azizlerini ziyaret etmeleri, Şeyh Elvan Tekkesi'ndeki Hızır portresinin Aya Teodoros'un yerini alması, Dersim bölgesinde Ali'nin İsa'ya, on iki imamın ise havarilere denk düşmesi, Hacı Bektaş Tekkesi'nin şimdiki yerinde Ayas Haralambos adlı bir Hıristiyan manastırının bulunması vs. tek kişiye bağlı kalmayıp, sürekli Mehdi arayışının fikirsel ürünüdür.

Prof. Dr. Fuat Bozkurt, benzer bir değerlendirmede bulunur: "Bir başka inanca göre, Ali, her zaman dünyada yaşamıştır. Hacı Bektaş Veli, Şah İsmail Hatayi gibi tüm Alevi büyükleri, Hz. Ali'nin don değiştirmiş biçimleridir. Bunalım dönemlerinde kurtarıcı olarak öne düşenlerin tümüne Şah / Mehdi adları verilmesi bundandır. 13. yüzyılda Baba İlyas, müritlerince peygamber sayılır, gerektiğinde Tanrı ile buluşur. Peygamber gibi yüceltme, Şeyh Bedrettin için de yapılır.

Halbuki, gerek Sünni, gerekse Şii İslam'daki Mehdi fikri, birkaç peygamber veya 12 imam şahsında dondurulmuştur. Alevi fikriyatı, bu yanıyla her ikisine de aykırıdır.

Alevilerdeki Allah-Muhammed-Ali üçlemesinin kökeni de, bazılarının sandığı gibi İslamiyet'e dayanmıyor. Tersine, ta Sümer ve Mısır mitolojilerinden besleniyor.

Örneğin, Sümerlerdeki Anu-Enlil-Ea üçlemesinde, ilki gökyüzünü, ikincisi yeri, üçüncüsü de suyu temsil ederdi. Bu üçleme inancı, Mısır'daki *Osiris-İsis-Horus* ve eski Hindistan'daki *Brahma-Vişnu-Siva* denklemini kuran çok eski dinlerden kaynaklanmaktadır. Bu inanç, Hıristiyanlıkta *Baba-oğul-kutsal ruh* üçlemesine dönüştükten sonra Aleviliği etkilemiştir.

Yunanca "gnosis" sözünün, Sanskritçe ... "bodhi" sözcüğüyle aynı anlama geldiğini bilmek, Suriye kökenli Gnostik bir cemaatin ayinlerinde, "erkek, kendi eşine, kalk kardeşinle sevgi ayinini (agape) kutla" olayını bilmektir. Bunu öğrenmiş olmak ise, Sünni kesim arasında pek yaygın olan, "Aleviler, Kızılbaşlar Cem yapıyor, mum söndü yapıyor" deyiminin nereden kaynaklandığını bilmeye götürür bizi.

Alevilik düşüncesini Şiilik üzerinden İslama bağlayanlar, şu olguyu kesinlikle unutuyorlar. Doğu ülkelerindeki büyüklü küçüklü tüm kahramanlara ait mitos/efsane/menkıbelere, bu arada Ali'ye ilişkin olanların da hemen tümü, Buda'nın (ya da Zerdüş'tün-FB) maceralarına benzer. Yani

dünyevidirler; laikleştirilmiş mitoslardır. Yunan Gnostizmine ve İsa mucizelerine geçerken de laikleşmiş, dünyevileşmiş durumdadılar. Bu mitoloji, dünyada yaşayan erkek ve kadınlara aittir.

Zerdüştilikten örnekleyelim: "Ben kendimi, Mazda'nın tapıcısı ve Zarathustra'nın (Zerdüş) takipçisi olarak açıklıyorum. Kötü güçlerin düşmanı, iyi güçlerin dostuyum ve Ahura Mazda'ya bağlıyım" diye başlayan Amentü ile "Eşhed-u en la ilahe illallah ve Muhammed'en Resulullah" türündeki İslam Kelime-i Şahadetini arasında benzerlik vardır. Kim, kimden almıştır acaba?

Zerdüştilikte, "Kalp Ateşine adanmış Büyük Athar tapınaklarına düzenli Hac seferleri yapılırdı." İslam'daki hac ziyaretini hatırlayalım.

Zerdüştilerin ibadethaneleri vardı. Güneşin dolaştığı yörünge olan güneşe bakardı bu ibadethaneler. Bu yön kavramı da kibleyle benzerlik arz ediyor. Birinci derecedeki kutsal ateşin koruduğu ibadethanelere eğri odun giremezdi. Yunus Emre'nin dergahına eğri odun götürmeyişi hatırlayalım.

Ayrıca, camilerdeki vaaz minberinin gerek biçim, gerekse öz açısından Zerdüşti gelenekten kaldığı kaydedilir.

Zerdüştilerin günlük beş vakit namaz geleneğinin İslam'da sürdüğünü belirtelim. Zerdüştiler, bu beş vakit ibadete "Gah" adını verirdiler. Avesta'daki anlamı "uzay" olup, tasavvuf edebiyatına "Çark-ı Felek" olarak geçmiştir. Namaz, dönen uzayın beş devrini (periyodunu) simgelemesi açısından önemlidir.

Zerdüştiler, Müslümanlardan çok zaman önce abdest alır ayaklar, eller ve yüzler yıkanır.

Zerdüştilerde oruç tutma, besmele çekme gibi gelenekler de söz konusudur.

Şarkiyatçı Guy Monnot, ilk dönem İslam'daki "ilkel noktalar gibi görünen" bazı söylemlerin, hemen tümüyle Zerdüşti kaynaklı olduğunu, mesela Harut-Marut, Yecüc-Mecüc tiplerin Avesta'dan geçtiğini söyler. Bunun ise Mani dini aracılığıyla Arabistan yarım adasına taşındığını belirtir.

İslam alim ve tarihçilerinden İbn Kuteybe, İslam öncesindeki Arap kabileleri arasında hangi inancın yaygın olduğunu şöyle sıralar: "Rabia, Benu Gassan ve Kudaa arasında *Hristiyanlık*; Kinde, Kinane ve Benu Haris arasında *Yahudilik*; Temim kabilesinde *Mecusilik*; Hira dağı çevresindeki Kureyşliler arasında ise *Zındıklık* (manilik/mazdeklik) hakimdi .... "

İslam'da "ahlak" anlamına da gelen "maneviyat" sözcüğünün, Manilik inancının öncüsünün adını aldığını ileri süren görüşler var ki, hiç de yabana atılacak gibi değildir. Zira, Mani öğretisinin esasını, bugün Aleviliğin ana öğesini oluşturan "eline, diline, beline sahip ol" türünden ahlaki normlar oluşturur.

Ahura Mazda'nın liderlik yaptığı "yedi tanrı" fikri sürdürülmektedir. Bu ise, Alevilerdeki "yediler" kavramının esasıdır.

Zerdüşti, sağlığında kötünün yenilgisini görmedi. Gatha'lar da şöyle diyor: "İyi bir insandan daha iyi biri gelecek ve kurtuluşu sağlayacaktır."

Mehdilik fikriyatının, Yahudilik ve Hristiyanlık'a Mesih adıyla geçmesinden sonra, İslam ve bu arada Alevilik üzerinde etkili olmasına ne denir ki!

İslam'ın insan kavramında "çamur" vardır. Yani o, balçıktan yapılmıştır. Oysa Zerdüşti dininde, insanoğlu, "sonsuz ışıktan gelmiş, sonsuz ışığa gidecektir." Yani, tanrısıyla birleşecektir. Başka deyimle, Hallac gibi, Enelhakk diyecektir.

Zerdüşti, ay hali gören tavşanların etinin yenmesini yasaklamıştı. Aleviler ile Şiilerin de hala tavşan yemedikleri bilinir.

Zaza (Alevi) Kürtleri arasında yaygın olanı kara dut yeme yasağı, Zerdüşti inançtan kaynaklanır.

Zerdüştiler de kolay kolay tıraş olup saç sakallarını kesmezlerdi. Yezidilerde bu gelenek sürmektedir. Ama Zerdüştiler, kazara saç-sakal ve tırnaklarını kestiklerinde, bunları su ile temasa gelmeyecek biçimde çukura gömerlerdi. Çünkü, bu inanca göre, bedenden kopan her parça, şeytani güçlerce kirletilmiş sayılır. Geleneğin izlerini, Kürtler arasında (Alevileri de dahil) görmekteyiz.

Ta Orta Asya'daki Türkleri bile etkileyen *Newroz* ile *Cejne Gahambar*, (ilginçtir ki, Türkler de cejn/çeşn adıyla kutluyorlardı bu bahar bayramlarını-F.B.) gibi törenlerden ikincisine, yani, baharsal Gahambarlara tüm aile bireyleri katılmak zorundadır. Herkes, tören için üstüne düşen payı ödeyerek genel kutlamalara katılabilir. Kent, köy, sokak veya kırdaki, her nerede yapıyorsa, oradaki tüm ahalinin katılması gelenektir. Kutlamalarda "Yazad" (Kürtçe; yezdani-dua); "Sazad" (Kürtçe; sazi-icraat ve sazıcı); "Xurad" (Kürtçe; xwarin-yemek) ve "Dehad" (Kürtçe; dayin-bağış) söz konusuydu.

Zerdüştilerin çeşitli münasebetlerle yaptıkları dinsel törenlerde, büyük bir trans hali yaşanır, vecde (kendinden geçme/trans) geçilirdi.

Müzikli dini danslar eşliğinde vecd hali azami seviyede tutulurdu. Maksat, kendi ruhsal bölgelerine yerleşmiş şeytani gücü tecrit ederek, ona karşı ruhunu sürekli temizlemek, kötülükle mücadele etmektir.

Tören dönüşü, her kişi kutsal metinlerden dördünü okumak zorundaydı. Bunun adı, *Gahambar Afrin*'dir; "Dua etme sevgisi" demektir. Bu Zerdüşti semah dönme ve vecd hali, zamanla Sufi dervişlerine, hatta Mevlevilere (Şeb-i Arus) geçti. ... Zerdüşti törendeki "Dans ederek kötülükle mücadele ve ruhun temizlenme" olayı, Alevi cemlerinde, herkesin hatalarını ve sevaplarını Dede önünde açıklamasına dönüşmüştür artık.

İslam devriminin önemli teorisyenlerinden Dr. Ali Şeriatî, ... "İslam, sadece İslam'dır. Pürüzsüz ve sentezsiz net bir İslama eklenecek veya çıkarılacak hiçbir unsur yoktur, olamaz da ... Ali taraftarlığının gayesi, İslam'ı adaletsizliklere alet olmaktan; kuvvete dayalı, kuvvetle yaşayan hükümetlerden ve cahil liderlerin tasallutundan özgürlüğe kavuşturmadır. Ali taraftarları,

özgürlükten yana tavır belirler. Şüphe karışmış, şüpheyle dolu, ne Allah'a ne de kullarına hiçbir yararı dokunmayan, Sufi (misticizm) kutsallığından yana değil."

Satır aralarından anlaşılacağı üzere, İslamcı teorisyen, bir yandan dinsel eylemci bir tutum sergileyip İslam şeriatını övmekte ve bundan hareketle, Ali-Fatıma ikilisiyle gerçek İslamı özdeşleştirmektedir; diğer yandan, her ikisini, İslama aykırı biçimde, yüceltmekte ve ilahlaştırmaktadır.

Mazda inancındaki İran'dan, Şia İran'ına uzanan çizgide bir devamlılık vardır. Mesela Mazda dininde "Yima varı" (cennet) kavramı, bu kez Sufilik ve Şiilik inancında "Hurqalya Diyarı" olarak karşımıza çıkıyor. ... Hem Mazda dininde hem Sühreverdi'nin eserlerinde yeryüzü meleklerine rastlıyoruz.

Zerdüştilerin kutsal kitabı Avesta'daki Cebrail neşidesinde (şarkısı) şu ifadeler yer alıyor: "Hepsi yedilerden idi. Yedisinin de düşüncesi bir, sözü aynı, faaliyeti ortakı... " Bu, Alevilikte "yediler, kırklar" efsanesine tekabül eder. Çünkü semadaki Kırklar Meclisinde "Birinin eli kanayıp canı yanınca, kırkının canı da birden yanmıştı." Yani hepsi aynı acıyı, aynı duyguyu tatmıştı.

Alevilik deyiminin nedenleri konusunda, doğubilimci İrene Melikoff'a da hak vermek gerek. Ancak Melikoff, iki noktada yanılıyor. Birincisi, Alevilik sözcüğü, onun geriye çektiği kadar yeni değildir; yani, adıyla sanıyla 18-19. yüzyıllar arasında çıkmamıştır. ... İkincisi, Melikoff, Massignon ile Köprülü'nün etkisinde fazlaca kalmış biri olarak, Kürt Alevilerini dışlamaktadır. ... Milliyet gazetesine, "Alevilik üzerine 25 yıllık araştırmam sürecinde Kürtlere ilişkin herhangi bir kayda rastlamadım." diyerek kendisiyle çelişiyor.

Sufilik düşüncesinin, başlangıcından beri birbirine zıt, birbiriyle çatışık olan İslamiyet ile Alevilik düşüncesi arasında bir köprü oluşturduğu söylenebilir. İkisini birbirine yakın tipik örneklerine *Halvetilik*, *Güşenilik*, *Bektaşilik*, *Nakşibendilik* ile devlet ilişkilerinde rastlayabiliriz.

Alevi sözcüğü nereden gelir?

Eğer yukarıdaki mantık silsilesini izlediyseniz, Alevi fikriyatının, başlangıcından bu yana Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili olmadığını, dolayısıyla Alevilik inancının aslında bir ortodoks olan Ali'siz başlayıp devam ettiğini kanıtlamaya çalıştık.

İlk gerekçemiz, bizzat İrene Melikoff'un açıkladığı; yani Ali'den yüzyıllarca sonra ortaya çıkan Alevilik adlandırmasıdır.

Beşinci gerekçemiz: Ateş alevinin kökeninin Farsça/Kürtçe *Alaw* olduğu düşünülürse, Alevi sözcüğü, neden ateşe tapanlar anlamındaki "*Alawi*" deyiminden kaynaklanmasın ki?

Manilik, Horasan'da adeta merkez üssünü kurmuştu. Dinin kurucusu Mani, bir rivayete göre Mardinliydi. Mardin'de acaba kimler yaşıyor?

Şah İsmail'in Türkçe şiir yazmasına bakarak köken saptanacaksa, Alevi düşmanı Yavuz Sultan Selim'in Farsça yazmasına bakıp onu da Fars kökenli ilan etmek pekala mümkün!

Doğubilimci Claude Cahen, Osmanlı öncesindeki Anadolu Türk Beyliklerini anlatırken, Germiyanoğullarının Kürt-Türk karışımı olduğunu, Karamanlılar çevresinde toplananlar arasında ise, Kürt beylerinin bulunduğunu belirtir. Germiyanoğulları beyliğinin egemen olduğu sahalarda, bugün Aleviliğin yaşaması ilgi çekici olmalı.

Tokat-Amasya, Çorum vb. Alevi kuşağında, Şadiye adıyla bir devlet kurulmuştu ve bunu yönetenlerin hepsi Kürt idi.

Abbasi kayıtlarında, Cezire (Cizre/Mardin/Nusaybin) bölgesinin Haricilerin kalesi olduğuna ilişkin ibareler var.